

Kala- ja riistaraportteja nro 71

Pulmankijärven kalastus- ja kalastajahistoria

Maija- Liisa Vuorinen

Utsjoki 1995

RIISTAN- JA KALANTUTKIMUS

Pulmankijärven kalastus- ja kalastajahistoria

Pulmankijärvi sijaitsee Utsjoen kunnan koilliskulmassa Norjan rajalla. Pulmankijoen vesistöllä on tärkeä merkitys lohenkalastusalueena erityisesti järven rannalla asuville saamelaisille. Vielä 1940- ja 1950 -luvuilla lohta kalastettiin pääasiassa Ylä-Pulmankijoessa eräänlaisella nuottauksella. Kerrallaan pyrittiin saamaan se määrä lohta, että siitä riitti suolattavaksi myös talven varalle. Kalddasjoen lohikannan kalastus on aiemmin kohdistunut jokisuun syvänteen nuottaukseen. Kalastus muuttui mm. siten, että uudet pyydysmateriaalit tulivat käyttöön 1960- luvulta lähtien ja ulkopaikkakuntalaisten vapakalastus jokiosuuksilla lisääntyi 1970 - luvulla. Tästä syystä Pulmankijärven tilalliset keskittyivät lohenkalastuksessa lähes yksinomaan vain järven rantavyöhykkeeseen. Lohikannan heikennytyä liian voimakkaan pyynnin seurauksena 1980 -luvulla Ylä-Pulmankijoessa sekä Luossa- ja Skiihpajoessa kiellettiin kaikenlainen kalastus lohen nousualueella. Nykyinen kalastusjärjestely - kutu- ja poikastuotantoalueiden täydellinen rauhoittaminen- antaa parhaimmat mahdollisuudet lohenkalastuksen pitkäaikaiselle harjoittamiselle nille saamelaisille, jotka asuvat Pulmankijärven rannalla.

Tätä raporttia varten haastateltiin kahtatoista Pulmankijärvellä asuvaa tai asunutta henkilöä ja tiedot perustuvat täysin näiden haastateltavien muistitietoon.

1. JOHDANTO	2
2. HAASTATTELUT	3
2.1. NILS-HJALMAR HOLMBERG	3
2.1.1. Kalastus	4
2.2. UULA LÄNSMAN	5
2.2.1. Kalastus	5
2.2.2. Petoeläimiä	7
2.3. AILI LÄNSMAN OS. GRANROTH	7
2.3.1. Kalastus	8
2.3.2. Petoeläinhavainnot	10
2.3.3. Kulkeminen	10
2.3.4. Asutusta	11
2.3.5. Juttu	12
2.4. TAISTO LÄNSMAN	13
2.4.1. Kalastus	13
2.4.2. Petoja	14
2.5. LÄNSMAN ASLAK-ANTTI	15
2.5.1. Elettiin	15
2.5.2. Kalastaminen	17
2.5.3. Kulkeminen	20
2.5.4. Tulevaisuus	20
2.6. KRISTINA MAGGA LÄNSMAN	20
2.6. BERGITTE "BERGETTA" ITÄKIVI	22
2.6.1. Kalastus	22
2.6.2. Asuminen Pulmankijärvellä	25
2.6.3. Tulevaisuus	25
2.6.4. Petoeläinhavaintoja	26
2.6.5. Juttu	26
2.7. UULA MIKAEL "MIKKO" ITÄKIVI	26
2.7.1. Kalastus	27
2.7.3. Pulmankijärvi kyläyhteisönä	30
2.7.4. Petoeläinhavaintoja	31
2.7.5. Juttu	31
2.8. SEPPO PUUSTINEN	31
2.9. JOUNI LÄNSMAN	33
2.9.1. Kalastus	33
2.9.2. Petoja	35
2.10. LAILA AIKIO	35
2.11. NIILLO AIKIO	37
2.11.1. Kalastus	38
2.12. JÄÄRÄJOKI	43
LÄHTEET:	44
LITTEET:	45

1. Johdanto

Pulmankijärvi sijaitsee Utsjoen kunnan koilliskulmassa, lähes Utsjoen kirkonkylän korkeudella. Tie sinne kulkee Nuorgamin kautta. Nuorgamista on hieman yli 10 kilometriä järven pohjoispäähän, mihin asti nykypäivän jutaaja saa huristella asfaltoitua tietä pitkin. Siitä järven eteläpäähän loput 10 kilometriä on soratietä. Järven rannalla on 7 pysyvää asumusta ja monia, joku väittää 45 kpl, eritasoisia loma-asuntoja molemmin puolin järveä. Järvi on syvä ja pitkänomainen. Rannat ja järven muoto kielii sen olleen mannerjäätikön sulamisvaiheen aikana yhteydessä mereen. Norjan ja Suomen raja kulkee järven pohjoispuolella siten, että noin neljännes järvestä kuuluu Norjalle.

Lohi, järven ja koko vesistöalueen runsas kalasto, rantaniittyjen suojaisuus ja riittävyys pienimuotoiseen maanviljelyyn ja karjanhoitoon mahdollisti Pulmankijärven alueelle asutuksen.

Lohi vaeltaa Tenajoesta läpi meanderoivan Ala-Pulmankijoen, jossa se nykyään hyvin harvoin joutuu pyydetyksi laillisesti. Norjan puolella Ala-Pulmankijoen ei ole saanut kalastaa vuodesta 1979 lahtien minkäläisillä verkkopyydyksillä. Suomen puolellakin Ylä-Pulmankijoen vesistön lohialueen kaikki kalastus kiellettiin 1980-luvulla.

Pulmankijoen vesistöalueen lohi on jakautunut omiksi kannoiksi siten, että Kaldas-, Luossa-, Skiihpa- ja itse Ylä-Pulmankijoen on omat kantansa. Lohenkalastus oli alunperin keskittynyt Pulmankijärven laskeviin jokiin ja Ala-Pulmankijokeen ymmärrettävistä syistä, sillä niissä lohi oli senaikaisillakin pyyntivälineillä helppo pyydystää. Vasta myöhemmin saatiin ulkopuolisia vaikutteita vuonojen lohenpyyntimenetelmistä ja niin uusien pyyntimateriaalien myötä lohti ryhdyttiin pyydystämään tehokkaasti järvestä. Onneksi lohelle järvestä pyynti on riippuvaista säistä, sillä voimakkaat tuulet voivat joinakin lohien nousujan viikkoina estää koko kalastuksen.

Pulmankijärven alueen asukkaiden elämä on yhä tänä päivänä riippuvaista luonnon tarjoamista antamista, kuten oli niinäkin päivinä, joita tämän raportin haastattelut kuvaavat.

2. Haastattelut

Tämän raportin aineisto on koottu haastattelemalla Pulmankijärvellä asuneita ja yhä siellä asuvia ihmisiä. Haastateltavia oli yhteensä 12 henkilöä, joista vanhin on 92 vuotias ja nuorin 50 vuotias. Haastattelut on purettu nauhoilta ja ne on kirjoitettu juuri niinkuin haastateltavat ovat asiat muistaneet. Kerrottuja tietoja ei ole tarkistettu, vuosiluvutkin ovat juuri niin kuin haastateltavat ovat ne muistaneet. Myöskin saamenkielisten sanojen ulkoinen kirjoitusasu voi olla virheellinen. Toivon kuitenkin työstä syntyneen mielenkiintoisen, luettavan pikku historian Pulmankijärven kalastuksesta, asumisesta ja asukkaista.

Julkaisun tarkoituksena on ensisijaisesti tallentaa Pulmankijärven kalastusta harjoittaneiden tilojen ja kalastajien historiaa sekä täydentää Jorma Mattssonin v. 1982 tekemää työraporttia. Mattsson perehtyy työraportissaan tarkasti järven ominaisuuksiin ja kalastukseen tarkkoine verkonlaskutapoineen ja historioineen. Mattssonin työraportti jätti juuri sopivan aukon kalastaja- ja kalastustilahistorialle, joita tässä on pyritty täyttämään. Haastateltavat on haastateltu kaikki saman rungon mukaisesti mutta mm. haastateltavien korkeasta iästä johtuen he kuitenkin ovat kertoneet itselleen läheisiä asioita ja joista on omakohtaisia kokemuksia. Sen vuoksi haastattelussa voi olla päällekkäisyyksiä ja pieniä vivahde-eroja.

Suuret kiitokset kaikille haastateltaville, jotka ennakkoluulottomasti avasivat kotinsa ovet haastattelijalle ja suostuivat haastateltaviksi.

2.1. Nils-Hjalmar Holmberg

Lempinimeltään "Köyhä", vanhin haastateltavani, on 92 vuotias, nykyään Utsjoen terveysaseman vuodeosastolla oleva vanhus. Korkea ikä tekee jo tepposensa: vuosiluvuissa sekä ihmisten nimissä ja tarinoiden johdonmukaisuudessa on jo epätarkkuuksia. Haastatteluja purettaessa on kuunneltu myös joitain vuosia sitten tehdyt Holmbergin haastattelut ja niissä haastatteluissa on paljon samoja juttuja kuin v. 1995 tehdyissä haastatteluista, joten juttujen oikeellisuus kuitenkin on kiistaton. Vanhus puhui paljon mielenkiintoisia tarinoita, jotka usean kuuntelutunnin jälkeen paikallistuiivat Tenon kalastukseen liittyviksi. "Köyhä" on muuttanut pois Pulmankijärveltä "nuorena poikana", kuten hän itse määrittelee poismuuton ajankohdan, joten miehuutensa parhaat kalastusvuodet hän onkin kalastanut Tenolla.

Nils-Hjalmar Holmbergin isä, Fredrik Holmberg oli ostanut Pulmankijärven rannalta Joensuu -nimisen tilan poliisi Hänniseltä, joka muutti Norjaan. Fredrik Holmberg oli kauppias ja hänellä oli näin ollen talo Nuorgamissakin. Joensuun tila oli nk. talvitila, jonne muutettiin karjan kanssa aina talveksi. Karja ajettiin vaarojen yli ja järven jäätä pitkin tilalle. Karjan muuttaminen palvelusväkineen Joensuun tilalle talveksi tehtiin karjan rehujen vuoksi. Pulmankijärven eteläpäässä oli heidän heinämaansa ja oli helpompaa viedä sinne

karja kuin ajaa heinät talven varalle Pulmankijärveltä Nuorgamiin. Pulmankijärvellä oli "Köyhän" mielestä mukava asua, talo oli vilkas; norjalaiset poromiehet olivat suomalaisten lisäksi vakituisia vieraita. Norjalaisilla oli omat porotokkansa lähellä laitumessa rajan toisella puolella.

2.1.1. Kalastus

"Köyhän" kotitalo nuottasi tarvelohensa Yläpulmankijoella Lohijoen suussa. Nuottaajia ei tuolloin ollut kuin Joensuun tilan Holmbergit ja järven pohjoispäässä asuva Juhani Aikion perhe. Kalaa tuli paljon mutta sitä nuotattiin vain omiin tarpeisiin, ei myyntiin. "Köyhä" ei muista minkäänlaista patoa pidetyn Yläpulmankijoessa. "Köyhä" muistaa Lohijokisuun tietämällä asuneen naisen "Ponzas -tytön" kertoneen, että Lohijokeen nousee tittiä juuri sen verran, mitä hän syödäkseen tarvitsee, ei yhtään enempää. Nainen tiedettiin Suomen lappalaiseksi, mutta se, mistä hän tuli ei ole tiedossa. "Köyhän" mukaan nainen eli Lohijokisuun tietämällä aina kuolemaansa asti. Tätä tietoa eivät muut naisesta kerrotut tarinat vahvista. "Köyhä" muistaa vieneensä naiselle joskus lisäruokaakin, mahdollisesti 1920-1930 -luvulla. Lohta pyydettiin vain Yläpulmankijoessa, ei järvessä lainkaan. Pysyvän Nuorgamiin muuton jälkeen Joensuun tilalta ei ole pyydetty lohta enempää joessa kun järvessäkään.

Lohi nousee

Lohen "Köyhä" uskoo nousevan Yläpulmankijoella Moresveijoen suulle asti, johon on matkaa jokisuulta noin 10 km. Myöskin Yläpulmankijokeen laskevaan Taurajokeen hän tietää lohen nousseen. Lohijokea lohi nousee, mutta ei Luossajärvelle asti. Kalddasjokeen lohi nousee hänen kokemuksensa mukaan "toiseen tai kolmanteen lompoloon asti". Se "suuremmus" Holmbergin nuottaporukalle oli n. viisikiloinen lohi, sen suurempaa Köyhä ei ole kuullut edes kalavaleina saadun Yläpulmankijoesta. Syksyisin nouseva "kuutsa" oli myöskin lihava ja hyvä meritaimen, jota pyydettiin vielä viimeiseksi.

Mieluisaa kerrottavaa vanhukselle tuntui olevan kertomus suomalaisesta rajajääkäristä, joka oli kalastanut Yläpulmankijoella ja kirjoittanut vartiointipöytäkirjoihin, että lohta sai kohtalaisesti. Pöytäkirjojen tullessa tarkastukseen huomattiin moinen salakalastus ja rajajääkäri joutui käräjillä vastaamaan teostaan ja sai rangaistukseksi sakkoja.

Reeska

Reeskan eli pienikokoisen siian pyynti nuottaamalla Yläpulmankijoella syksyisin oli sellainen tapahtuma, joka keräsi kaikki kylän väet Nuorgamista asti yhteen ja pyytämään kalaa. Kalaa tuli paljon mutta "Köyhä", kuten muutkin haastateltavat muistavat "pienet mukavat riidat ja kinat", joita käytiin aina, kun sitä valtavaa saalista jaettiin. Kaikille oli riittävästi, -paitsi heidän omasta mielestään.

Joensuun tilalla oli kahdenlaisia veneitä; oli "paaski" järvellä myskyssä kulkemista varten ja Tenon mallin veneitä joella sauvomista varten. Tenon veneellä sauvottiin ja soudettiin

järvelläkin tyvenellä ilmalla. Pienitehoisen perämööttörin "Köyhä" muistaa hankitun aikaisessa vaiheessa.

"Köyhä" avioitui Pulmankijärvisen naisen, Sarjan tilan tyttären, Magga Länsmanin kanssa, jolla oli poika Uula, I. "Olavi", I. "Köyhän Olli", joka on myöskin nyt haastateltujen joukossa.

Pulmankijärven menneestä ajasta kyläyhteisönä, eikä myöskään sen tulevaisuudesta vanhuksella ollut juurikaan sanottavaa. Hän ei edes muistanut minä vuonna on viimeksi käynyt Pulmankijärvellä.

2.2. Uula Länsman

"Olavi", "Olli" "Köyhän Olli", mies tunnetaan em. nimillä näillä seuduilla. Olli on viettänyt elämänsä kuusi ensimmäistä vuotta Pulmankijärven rannalla Sarjassa, joka oli Ollin äidin Magga Länsmanin kotitalo. Sittemmin äiti avioitui Nils-Hjalmar Holmbergin, "Köyhän", kanssa ja silloin muutettiin Nuorgamiin n. vuonna 1939-40. Vaikka asuinpaikkana oli Nuorgam, työ- ja muu kulkeminen sekä mummola järven rannalla vei kuitenkin Ollin kulkemisia paljon Pulmankijärven ympäristöön ja niinpä hän on aikuisempanakin jatkanut touhailua järven rantamilla.

2.2.1. Kalastus

Nuorgamissa oli Morottajan renki-Sammeli, joka kutoi ihmisille verkkoja ja tietenkin taloista itsestäänkin löytyi kutojia ja paulottajia. Aluksi verkot olivat hamppua ja pumpulilankaa. Nailonverkon ja suoniverkon tullessa saaliit kyllä paranivat mutta kalastajat menivät "tyhmemmiksi"; ihmiset alkoivat nostaa mahdottoman suuria saaliita, "nostettiin vaikka 1000 kg pienestä lätäköstä, pääasia oli ettei yhtään kalaa jäänyt." Itse hän tunnustaa tehneensä juuri samat virheet kuin muutkin kalastajat mutta, jos hän nyt saisi uudelleen elää sen ajan, jolloin pyynti tehostui parempien välineiden avulla, ei hän tekisi samoja virheitä.

Ollin poikavuosina oli jokaisella talolla/suvulla oma tunturijärvensä, josta käytiin pyytämässä kalaa. Ollin äiti kävi kalassa mm. Kolmisjärvellä. Sieltä pyydetyt kalat ajettiin talven aikana porolla kotiin. Silloisen elämän vaatimattomuudesta kertoo Ollin muistikuva lapsuudesta: Pojan mieleen on piirtynyt kuva kun äiti tekee käsitöitä ja lunta tuiskuttaa jaloille. Talo oli hirsinen ja kylmä. "Ollisikin ollut turvekammii." Lämmittimenä oli piisi ja norjalainen hella. Varaavista lämmitysjärjestelmistä ei ollut mitään tietoa. Talon lisäksi pihassa oli turvenavetta ja turvetalli. Sauna rakennettiin vasta evakosta tulon jälkeen.

Olli on ollut mukana nuottaamassa, sekä kuullut kerrottavan lohen nuottaamisesta Yläpalmankijoen. Joella oli kolme paikkaa, jossa verkkoa "pyöräytettiin". Pyöräyttäminen oli nuottaamisen kaltaista kalastamista, jota suoritettiin perhekunnittain. Korkeintaan kaksi perhettä oli mukana samassa nuottauksessa.

Nuottakuntia ei ollut montaa, asuihan järven rannalla vain muutama perhe. Nuorgamista ja Pulmangista ei kukaan tullut koskaan lohen pyyntiin järvelle tai joelle. Lohta saatiin sen

verran kun syötäväksi tarvittiin. Silloin ei kukaan pyytänyt kalaa myyntiin ja säilytyksen ollessa rajallista, ymmärrettiin sekkin, ettei kalaa oteta enempää kuin oma perhe kohtuudella kuluttaa.

Nuottapaikkoja olivat ainakin Vulliskosken alue, sekä Moresveijoen suu, yleensäkin "tarvottiin" kaikki kosket. Verkot olivat hamppuverkkoja.

Lohi

Kalddasjokisuustakin Olli muistaa pyydetyn lohta. Varsinaisesti itse joesta ei pyydetty, vaan jokisuusta. Nouseva kalaparvi ajettiin joesta takaisin järveä päin odottamassa olevaa verkkoa kohden. Patoja Olli ei muista, eikä myöskään ole kuullut niitä pidetyn Yläpulmankijoessa. Vaikka lohta ennen nuotattiin ja verkosteltiin joista, ei Olli ollut havainnut lohien vähenemistä. Lohisaaliiden pieneminen on nykyaikojen mukanaan tuoma ongelma ja yhtenä syynä Olli näkee, monen muun paikkakuntalaisen tavoin, tutkijoiden smolttirysät ja smolttien käsittelyn. Käsittelyn epäillään aiheuttavan kaloille sellaisia vaurioita, että poikasista tuhoutuu suuri osa matkallaan mereen.

Salakalastus on Ollin mielestä myöskin "aika suuri" tekijä lohisaaliiden pienemiseen. Hän on kuullut turistien kehuvan kuinka suuria saaliita he Yläpulmankijoesta ovat saaneet. Myöskin Kalddasjoki on salapyynnin kohteena. Salakalastus tapahtuu niin ylhäällä jokilatvoilla, ettei siellä muita retkeilijöitä ja luonnossaliikkujia kulje. Myöskään virallinen valvonta ei "ylety" sinne saakka, jos valvontaa nyt onkaan. "Kalastus on kielletty varmaan vain paikkakuntalaisilta"; veistelee suorasanainen Olli. Huhuihin mahdollisesta Alapulmankijoen salakalastamisesta Olli ei ota mitään kantaa: "se on Norjan yksityisaluetta ja heidän asiansa". Suurin lohi, jonka Olli on kuullut Pulmankijärvestä saadun, on ollut jopa 20 kilon painoinen. Sitä kuka sen sai ja koska, eivät tarinat kerro. Ollin mielestä Pulmankijärven lohien koko on pienentynyt. Aiemmin pyydyksiin kävi isompia lohia ja niiden muoto oli "sukkulamainen".

Reeska

Lohen lisäksi Yläpulmankijoesta pyydettiin nuottaamalla reeskaa. Reeskaa tuli paljon mutta mukavinta oli aina saaliin jako, jota Olli kutsuu jopa reeskasodaksi. Aina oli ihmisiä, jotka olivat sitä mieltä, etteivät he saaneet tarpeeksi ja kuitenkin tiedettiin usean talon heittävän keväällä pilaantunutta reeskaa pois.

Kampela

Kampelaa ei Olli muista käytetyn kotonaan ruokakalaksi, mutta muistaa kyllä, että sitä tuli runsaasti. Ollin mielestä Pulmankijärven kampela on nouseva kala kuten lohikin.

Muuta kalaa

Talvikalastusta mies ei muista äitinsä tai mummonsä harjoittaneen. Täti-Aili oli tilannut pitkäsiimatarvikkeet ja siima tehtiinkin. Ollikin oli mukana ison raudun pyyntiyrityksissä

mutta saaliiksi saatiin vain kahden metrin mittaisia matikoita. Mateita käytettiin ruokakalaksi. Saamen mies on ollut ainakin ennen sellainen, ettei "tohtinut" ottaa madetta verkosta vaan sen teki aina nainen. Liittyikö asiaan joitakin uskomuksia, vai pelottiko ruma ja iso kala, ei tiedetä. Yhteenvetona Olli toteaa Pulmankijärven olleen aina ruokakalan antaja asukkailleen, ei mikään mahdolloman hyvä kala-aitta, josta olisi saatu "Pietarin kalasaaliita", mutta aina se on asukkaansa ruokkinut.

Pulmankijärven "reeska- ja rautukuninkaaksi" Olli nimittää Kitty Uulan, joka oli taitava saamaan kalaa ja taitava sitä myöskin säilömään. Ulla isännöi Jääräjoen tilaa. Kerrankin, Pulmangista porolla ajellessaan poikkesi Olli Uulalle ja sai lahjaksi kolme isoa rautua, vaikka oli talvi, olivat kalat niin erinomaisen hyviä. Ollin oma kalansuolaamisoppi on peräisin Johannes Holmbergilta; kala suolataan puuastiaan painon alle, suolaveden pinnan tulee olla 2-3 tuumaa kalojen yläpuolella, näin kalat eivät pääse ilman kanssa tekemisiin. Kaloja otettaessa syötiin, tulee aina ottaa se päällimmäisin, kaloja ei saa "mulkata" astiassa. Nykyäänkin, pakasteiden aikana, jos haluaa syödä hyvän kalan talvellakin niin kala tulee pakastaa kokonaisena, suolistamattomana. Sitten kala sulatetaan, perataan ja laitetaan ruuaksi ja se on hyvä kuin "uiva kala".

2.2.2. Petoeläimiä

Karhusta Ollilla ei ole havaintoja, ahmasta ja sudesta kylläkin. Kerrankin ollessaan Aslak-Antin kanssa paimenessa, löysivät he aamulla kolmattakymmentä susien tappamaa poroa. Poroista oli vielä 13 elossa - vain suolet oli revitty ulos. "Näky ei ollut kyllä kaunis". Tuonkin näyn nähneen miehen mielestä väite, ettei susi söisi kuin heikkoja poroja, ei pidä paikkaansa. Siinä oli terveitä ja hyviä poroja. Nuorena miehenä riekkoja pyytäessään Olli on nähnyt naaleja, nykyvuosina ei.

Pulmankijärven tulevaisuus asuttuna kylänä ei Ollinkaan mielestä ole kovin valoisa. Vanhat kuolevat ja uutta polvea ei ole kasvamassa. Vain turistimökkien piipuista tulevaisuudessa noussee savu.

2.3. Aili Länsman os. Granroth

Aili on äitinsä Katri Vallen ja Kuusamon syntyisen Granrothin keskimmäinen ja ainoa eloon jäänyt lapsi, sisar Maija ja veli kuolivat vauvaikäisinä. Äiti Katri jäi leskeksi Ailin ollessa pieni lapsi. Äiti avioitui sittemmin Nuorgamin pojan, Juhani Itäkiven kanssa ja silloin muutettiin Nuorgamiin asumaan. Talveksi perhe muutti Pulmankijärven eteläpähän - tämä asumisen historia on yhtäläinen Mikael "Mikko" Itäkiven kanssa - tulihan Ailista äidin uuden avioliiton kautta Mikon sisarpuoli.

Perhe piti talvipaikkansa Ailin muistin mukaan ainakin talvisodan alkuun asti. Ailikin asui siellä perheen kanssa, vaikka oli jo avioitunut. Aili muutti miehensä, "Inarin lähtöjä" olevan Aslak Länsmanin kanssa "keskelle järveä" Sarjaan. Sarja -niminen tila on järven itärännällä. Tila on tullut Ailille ja Aslakille perinnön kautta. Maat on aikanaan luovutettu Antti-vaarille (Aslakin isälle), joka osti tilalla olleet rakennukset itselleen. Kentällä asui

tuolloin Kusti Vähäsarja (metsänvartija), joka sitten muutti Vappulan paikalle, Vappulan isännän Lohvan kuoltua. Sarjan tilalla oli tuolloin valmiina hirsirakennuksia, jotka Kusti Vähäsarja oli rakentanut hirsistä, joita hän oli saanut ostaa englantilaisten kalastusmajan purkutyömaalta.

Asumaan asettuminen oli näin ollen helpohkoa, vaikka rakennukset olivat jo vanhanaikaiset. Aslakin äiti oli rakennuttanut taloon yläkerran. Alakerrassa oli iso tupakeittiö ja kamari ja yläkerrassa asuttavia huoneita. Aslakin vanhemmat Antti Länsman ja Birgit Kristiina Länsman olivat asuttaneet kentän n. vuonna 1919. Aslak rakensi paikalle uuden talon ja talousrakennukset vuonna 1957. Ne edelleenkin ovat pystyssä hyväkuntoisen näköisinä.

Tila eli poroista, Aslak oli poromies, sivuelinkeinoina olivat kalastus, metsästys ja marjastus. Tilalla oli myös kotitarpeiksi lehmiä ja lampaista. Lehmiä oli 2, 1 nuorukainen ja 4 lammasta karitsoineen. Lampaista käytettiin hyödyksi myöskin villa, joka usein lähetettiin etelään ja tilattiin sieltä villakangasta.

2.3.1. Kalastus

Lohi

Kalastusta harjoitettiin niin joessa kuin järvessäkin. "Se Pulmanijoki oli niin runsaskalainen, että sieltä sai niin paljon kuin halusi". Ennen sotia Aili muistaa lohen nuottaamisen tapahtuneen Ylä-pulmankijoella. Nuotta oli kooltaan n. 12-13 metriä pitkä ja nelisen metriä korkea. Nuotan ei tarvinnut olla iso, nuotattiinhan matalikkoja. Nuottaamiseen tarvittiin 1 vene ja 2 miestä. Nuottapaikan Aili määrittelee seuraavasti: "siellä ylhäällä kun on se putous ja sen putouksen alla on koski ja sen kosken alapuolella on se nuottapaikka"

Taloilla ei ollut vakituksia omia nuottauspaikkoja, vaan samasta/samoista paikoista kävivät talot vuorotellen hakemassa omat osuutensa. Riitoja nuottaamispaikoista tai -ajoista ei Aili muista. "Kaikille sitä oli tarpeeksi". Itse Aili ei ollut koskaan mukana nuottaamisessa - se oli miesten hommia.

Aluksi kun lohta yritettiin pyytää Pulmankijärvestä, kokeiltiin suoraa verkkoa mutta se ei soveltunut ainakaan Pulmankijärveen, joka on rannoiltaan äkkisyvä. Suora verkko pyytää vähän matkaa rannasta ja sitten putoaa syvänteen reunaan alas eikä pyydä lohta, joka ui pinnassa ja ihan pinnan tuntumassa. Koukkuun verkko opittiin laittamaan erehdyksen ja kokemuksen kautta. Viiden kilon painoinen lohi on Ailin kuuleman mukaan suurimpia mitä Pulmankijärveltä on saatu. Tittiä oli suurin osa saaduista kaloista.

Muuta kalaa

Lohelle kaveriksi ruokapöytänsä pyydettiin kalaa järvestä. Siikaverkon kun heitti niin sieltä sai saaliiksi siikaa, harria, kampelaa.

Reeska

Reeska oli hyvin säilyvä kala, jota pyydettiin myöhään syksyllä. Reeskaa pyydettiin Ylä-Pulmankijoesta valojen avulla. Pimeässä jokea valaistiin lampuilla ja "kaivettiin" kalaa ylös. Saalina saattoi olla 100 kg reeskaa yössä. "Kissakin istui rantakivellä ja ruokki itse itsenä, nappasi kynsiinsä kaloja" Sitten tulivat inarilaiset ja alkoivat kaivaa Pulmankijärven pohjaa, ottivat pohjaeliöitä ja veivät niitä Inarinjärveen. Tuo vaikutti reeskan ravintoon niin, että reeska muuttui tosi pieneksi. Sen jälkeen huomattiin, että pienentyneellä reeskalla alkoi olla mätäpaiseita lihassa. Paise oli lohien mätimunien kokoinen ja Aili oli kerran halkaissut tuollaisen paiseen. Se sisälsi valkoista siirapin lailla venyvää "tahnaa". Itäkiven pappa sanoi tuolloin, että nyt loppuu reeskanpyynti kun ovat sairaita kaloja. Samoihin aikoihin ei samanlaista mätäpaiseita ollut muissa kaloissa. Inarilta oli kuulunut, että samaiset eliöiden noutajat tulisivat vieläkin hakemaan pohjaeliöitä mutta ne "akat" kyllä niin suuttui "Tänne jos tuletta niin täällä seiväs heiluu." - Eivät tulleet .

Rautu

Ailikin tietää järveen istutetun rautua, joka on kasvanut jo isoksi ja "leveäksi". Rautu vain ei käy pyydykseen rannoilla, missä on pyynnissä sekä titti-, että siikaverkotkin. Raudun syvännepyynnin esteenä oli monesti se, että verkot olisi pitänyt viedä keskelle järveä, missä kokeminen on säiden armoilla. Kesällä miehet olivat porometsällä ja kokeminen oli usein naisten huoli. Tuulella Pulmankijärvi näyttää siltä, mitä se joskus on ollutkin - mereltä. Naisten kokemisen varassa oli sekin rautuverkko, josta nousi tosi suuri n. 5 kg:n painoinen rautu. Aili sanoi sen nähdessään. "No, siellä sitä nyt on, mutta miten sitä sieltä ottaa."

Kampela

Ailin taloudessa käytettiin ruokakalana isoimmat kampelat, pieniä ei viitsitty perata, niissä kun ei ole juuri syöttävää. Ailin perhe piti kampelaa hyvänä kalana, etenkin paistettuna. Suurin kampela oli varmaankin yli kilon painoinen. Sodankyläläinen rakennusmies, Kulju nimeltään, oli rakentamassa valtakuntien väliselle rajalle raja-aitaa. Häntä kutsuttiin "KAMPELAKSI". Ailin piti kysyä kerran, että onko sinulla muuta nimeä ollenkaan. Nimen mies oli saanut siitä kun oli niin ahkera kampelan pyytäjä ja syöjä", Aili kertoo. Rakennusmies asui missä milloinkin, Sarjassakin jonkun viikon. Hän hoiti mm. työmiesten muonitusasioita. Aita valtakunnan rajalle rakennettiin porojen vuoksi. Norjan puolen porot kun tulivat aina Suomen puolelle syönnille ja Suomen tuntureilta alkoi jäkälä loppua. Aita rakennettiin Nuorgamista Näätämöön asti. Muutoin raja, aidan kanssa tai ilman aitaa, ei ole haitannut elämän menoa eikä kanssakäymistä naapureiden kanssa.

Ankerias

Kerran Aili ja Aslak lähtivät verkoille ja verkkoa nostaessa sieltä nousi jotakin ennennäkemätöntä, Aili sanoi: "Nythän sieltä tulee käärme", Aslak oli kiusoittelevalla tuulella ja heitti hirviön Ailin jalkojen juureen. "Käärme" kietoutui Ailin jalan ympärille. Aili nousi ylös ja huusi kovasti. Veli Mikko oli heitä vastassa rannalla ja ihmetteli - mitä

Aili huusi. No, ankeriashan sieltä verkosta oli tullut. Mikko toimitti ankeriaan Kevolle RKTL:n tutkijoille. Tietämän mukaan se on ainoa ankerias mitä järvestä on tullut.

Verkot ja välineet

Aili muistaa, että verkot on aina tilattu valmiina, näin on tullut jo kohta halvemmaksikin kuin paulotuttaa ne jollakin. Ja kaikilla talon ihmisillä oli niin kädet täynnä työtä, ettei poro ym. töiltä oikein ehtinytkään käsitöihin. Veneentekijää ei myöskään ollut lähiseudulla ennenkuin tuli etelän mies ja opetti mm. Hans Halosen tekemään veneitä. Halonen tekikin kai joitain veneitä myyntiin. Tomberg -niminen veneentekijäkin on Ailin muistin mukaan asunut Nuorgamissa myöhemmin. Nuorgamissa Pohjanrinteillä asui Sammeli Morottaja niminen mies, jolla niin suomalaiset kuin norjalaisetkin paulotuttivat verkkoja.

Säilöminen

Ailin perheessä lohta pyydettiin vain omaan käyttöön - ei myyntiin. Norjasta ostettiin pieniä puuämpäreitä ja niihin kala suolattiin. Sarjassa oli kylmä lähde, joka ei jäänyt talvella ja kesällä se oli kylmä. Kala-astiat kaivettiin lähteen alapuolelle ja peitettiin sinne - siellä kalat säilyivät uskomattoman hyvinä. Samoin Aili säilöi lihaa: Liha pantiin tuoreena 2 litran lasipurkkiin pienen vesitilkan kanssa. Kansi lujasti kiinni ja sitten purkkeja keitettiin niin, että liha kypsyy ja samalla kansi vetäytyi lujasti kiinni. Lihapurkit pistettiin myöskin lähteen alapuolelle ja "sieltä kun otti niin oli kuin tuoretta aina, eikä pilaantunut koskaan". Säilyttämistapa oli parempi kuin paraskaan kellari. Lähteen käyttöä Aili suosittelee vieläkin kala- ja marjareissuilla oleville saaliin kylmänä ja hyvänä pitämiseksi. Aili oli saanut umpiomisen opin Riutulan kotitalouskoulussa. Lihan ilmakeittäminen oli tuolloin ja on vieläkin - vaikka ei enää olosuhteiden pakosta - tavallinen säilyttämistapa.

2.3.2. Petoeläinhavainnot

Susia Aili on nähnyt talvella; viisi sutta juosta jolkutteli järven jäällä. Aili oli huomannut sudet talon ikkunasta ja miehelleen virkannut - "mitä tuolla kulkee". Aslak tunsu heti, otti kiväärin ja lähti ulos. Sudet olivat menossa juuri heidän härkiensä suuntaan mutta saivatkin kyytiä. Susi teki isojakin tuhoja porokarjassa. Se tappaa tappamisen ilosta - ei vain syödäkseen. Naalia Aili ei muista nähneensä, tavallisia kettuja kylläkin.

2.3.3. Kulkeminen

Syyskesällä oli Tenonsuun markkinat, jonne mukaan otettiin kenkäheinäkääröt ja karvasäkit ja niillä vaihdettiin sitten turskaa, joka kuivattiin kotona. Se oli hyvää ja siitä sai valmistettua tuoreen veroista ruokaa talvella kun sen valmisti ruuaksi. Kulkeminen

markkinoille ja muutoinkin tapahtui tietenkin veneellä. Kelirikko-aikaan yritettiin varautua aina niin hyvin, ettei tarvitsisi lähteä kävellen reissuun. Joskus kuitenkin oli pakollista asiaa "ihmisten ilmoille" ja silloin Sarjasta noustiin ylös tunturiin ja -mentiin ylhäällä olevaa polkua pitkin Norjaan tai Nuorgamiin. Talvella kulkuväline oli poro. Hevosta ei Aili muista olleen kenelläkään ajopelinä.

Ensimmäisen 4 hv moottorin Länsmannin perhe sai ostaa Norjasta, samoin bensiini ostettiin Norjan puolelta. Tämä säästi jo paljon voimia.

2.3.4. Asutusta

Aili on ollut 9 vuotias kun on tullut Pulmankijärvelle ja hän on ehtinyt nähdä Vappulan paikan vanhan isännän Lohvan, eli tuolloin on ollut ehkä vuosi 1918. Lohvalta, etelän mieheltä, oli juuri kuollut vaimo. Aili muistaa Lohvan navetan rakentamistouhut. Mies hakkasi kivet ja ajoi ne talvella sonnilla järven takaa rakennuspaikalle ja ihmiset nauroivat, "että kun käetkin on niin pitkäksi sinkunu kun on niitä kiviä raahannut". Lohvasta ja Vappulan historiasta enemmän Vappulan nykyisten isäntien haastattelun yhteydessä. Lohvan kuoltua Vähäsarja muutti Vappulaan. Aili muistaa hauskan jutun: Vähäsarjalle tuli postissa uusi emäntä, Amalia Nivalasta. Aili oli koulutyttö ja oli koulussa, opettajana oli Keskitalo, joka oli vähän kiusantekijä. Lapset päästettiin välitunnille ja opettaja pyysi Amalian sisälle ja kyseli kuulumisia. Vähäsarja oli kylällä käymässä mutta ei vielä tiennyt, että emäntä on tullut postipakettina. Opettaja vei ensin Amalian yläkerran huoneeseen ja vähän ajan päästä haki Vähäsarja, jolla loksatti suu auki kun näki mitä posti oli tuonut. Amalia meni porokyydillä Pulmankijärvelle, josta he sittemmin muuttivat Nivalaan.

Ailin lapsuudessa puhuttu kieli oli suomenkieli ja Nuorgamiin muuttaessa hän ei osannutkaan yhtään saamenkieltä, "Oli kyllä vähän vaikeaa kun ei kaikkia sanoja ymmärtänyt." Saamenkielen kirjoittamisen ja lukemisen opetti Ailille isäpuolen äiti, jolla oli saamenkielinen raamattu. Se oli Ailin lukukirja ja kielioppikirja, muuta kun ei ollut, "Raamattu oli minulle kuin suuri kirjasto". Koulussa opetus tapahtui suomenkielellä ja saamenkielisillä lapsilla oli jonkimoinen saamen lukukirja, josta he lukivat. Saamenkieliset lapset oppivat koulussa suomenkielen. Perheen kielenä oli sekä suomi että saami. Ailin Rauha-tytär oli evakkovuosina 3-vuotias eli sopivassa oppimisen iässä ja hän oppikin evakkoreissulla suomenkielen hyvin.

Elämä helpottuu

Puhelin tuli järven pohjaan laitetun kaapelin avulla Sarjaan 70-luvun alussa, mahdollisesti juuri vuonna 1970. "Se oli kyllä kun olisi naapuri tullut sinne kamariin." Tie tehtiin ensin järven pohjoispäähän Aikiolle asti vuonna 1970-71. Eteläpäähän järveä tie rakennettiin vuonna 1976. Mottorikelkka teki elämän jo tosi mukavaksi. Poromiehetkin pääsivät kotiin porotöistään useammin.

Tulevaisuus

Pulmankijärven kylän tulevaisuus on Ailin mielestä hämärän peitossa. Nykyiset kyläläiset ovat pääosin vanhoja, mutta eihän sitä tiedä vaikka jotkut nuoret vielä innostuisivat ... Ailin tyttären lapsetkin ovat opiskelemissa sellaisille aloille, joiden työmahdollisuudet ovat suurimmat eteläisessä Suomessa. Ailin lapsenlapset osaavat myöskin saamenkielen ja hieman alle kolmevuotias lapsenlapsenlapsikin jo jokeltelee saameksi.

2.3.5. Juttu

"Sen kerron ihmisille, etteivät tyhjästä säikkyisi ja kantaisi pelkoa. Mieheni oli porohommissa paimenessa hyvän porokoiran kanssa. Veljien; Uulan, Pieran ja Niiles Antin piti tulla myöskin Aslakin tykö. Aslak meni yhteen riekonpyyntikammiin ja alkoi odotella veljiään. Piisi kyti jo hiilloksella kun hän kuuli, että joku tulee suksilla ja nostaa sukset kammia vasten pystyyn - Aslak menee katsomaan ja eihän siellä ole mitään, palaa sisälle, lisää puita uuniin ja asettuu makuulle odottelemaan veljiä. No, jo se kuuluu niinkuin olisi ahkion vetänyt pihalle - ja taas Aslak lähtee katsomaan, ei vielääkään ketään. Hän palaa taas sisälle ja ajattelee että olkoon vaikka mikä, hän ei kyllä lähde tästä pakoon. No nyt jo kuuluu kun tulee hevonen pihalle. Aslak ajattelee, että velimiehet ovat nyt aikoneet teurastaa poroja kun tulevat hevosella. No, ei siellä ollut vielääkään ketään. Aslak palaa jälleen tupaan ja asettuu makuulle - ja eiköhän ala vieläkin kuulua ääniä. Kammissa oli riekonpyytäjillä porontaljoja ja taljalla oli Aslakinkin makuusija, reppu päänalusena. Aslak rupeasi oikein tarkkaan kuuntelemaan ääniä ja nehan kuuluvat taljan alta. Hän nostaa repun pois ja taljan pois ja sieltä löytyy norjalainen peltinen kahvipurkki ilman kantta, purkissa on leivänpaloja, joita hiiri käy aina nakertamassa. Hiiren liikkeet peltipurkissa, kuultuna taljan ja repun läpi tekivät velimiehiään odottelevan korville kepposia." Aina löytyy luonnollinen selvitys kummallisille asioille - asioita vain pitää lähestyä rohkeasti, eikä antaa pelolle valtaa. Täällä kuulee paljon puhuttavan nk. maahisista - elikkä taitaa olla, että tämänkaltaisista tapauksista ovat maahisjutut saaneet alkunsa ja kiertävät suusta suuhun sukupolvesta toiseen. Epäjumalien ja seitojen palvontaa Ailin kuuleman mukaan on aiemmin harjoitettu, ei kuitenkaan enää hänen asuessaan Pulmankijärvellä.

Ja toinen ...

Pulmankijärvellä on kuulemma kulkenut noita, josta vanhukset olivat Ailille muistelleet. Noita oli kulkenut järven länsipuolta ja sillä oli kultavyö ympärillään, kuten saamelaisilla usein onkin. Miten lie noita vajonnut rantasavikkoon eikä päässyt sieltä pois. Varis oli tullut siihen juttelemaan noidan kanssa. Varis oli sanonut, että nyt jäät iäksi tähän. Ja noita oli muuttunut kiveksi - ja siellä rannalla on sellainen valkoinen kivi, jolla on vyö ympärillä. Aili itse ei kyllä usko asian noin tapahtuneen.

2.4. Taisto Länsman

Aili ja Aslak Länsmanin poika, asuu etelänsyntyisen Tarja -vaimonsa kanssa järven eteläpäässä uudehkoa porotilaansa. Taisto ja Tarja ovat Pulmankijärven rantojen "kuopukset", Taisto on täyttänyt 50 vuotta ja Tarja on vielä miestänsä nuorempi. Talo on rakennettu v. 1977 ja siihen Taisto on muuttanut vanhempiensa kanssa Sarjasta. Tuolloin Sarja jäi kesä- ja heinäntekopaikaksi.

Taiston tila elää porotaloudesta ja ammatinvalinta miehelle onkin ollut hyvin luonnollinen, voi sanoa, että tapa elää. Hänellä ei ollut nuoruudessaankaan mielessä hakeutua muuhun ammattiin, porotalouteen kun on kasvanut isän rinnalla perheen ainoana poikana. Siirtyminen "isän saappaisiin" tapahtui pikkuhiljaa. Ensimmäin töitä yhdessä ja pikkuhiljaa vastuu ja työn tekeminen siirtyivät Taistolle. Taistolla on vain sisar Rauha, joka asuu perheineen Utsjoella. Koulun Taisto on käynyt Nuorgamissa asuen siellä asuntolassa. Kesälomaksi, jouluksi ja hiihtolomaksi päästiin kotiin. Isä kävi joskus lapsia tervehtimässä kylällä käydessään, äiti harvemmin, olihan hän kiinni kotona olevassa karjassa. Joskus tietenkin oli koti-ikäväkin, mutta pääosin koulussa viihdyttiin -niinkun koulussa yleensä viihdytään. Opetus tapahtui suomenkielellä mutta oppilaiden keskinäinen kieli oli luonnollisesti saamenkieli. Koska opetus tapahtui suomeksi ei Taistokaan ole oppinut kirjoittamaan saameksi. Puhekielenä Taisto käyttää saamenkieltä, Tarja-vaimon kanssa yhteinen kieli on kuitenkin suomi vaikka Tarja taitaa saamenkin.

2.4.1. Kalastus

Lohi

Kalastuksella ei ole ollut koskaan Taistolle taloudellista merkitystä. Kalaa on pyydetty vain sen verran mitä itse vuoden mittaan on syömäkalaksi tarvittu. Yläpulgankijoella lohien pyynnistä Taistolla ei ole paljonkaan muistikuvia. Hän muistaa vanhempiensa käyneen joella verkkoineen harvoin. Pyynti ei ollut varsinaista nuottaamista; jotenkin seisovan verkon ja nuottaamisen välimuotoa. Itse hän on vain onkinut Yläpulgankijoella. Järvessä sen sijaan, Taiston muistin mukaan, heidän perheensä on aina pitänyt verkkoa. Verkko ei ollut niin selvästi koukun muotoon asetettu mitä nykyään, verkko vain kaartui syvänteen reunaan. Yksi heidän pyyntipaikkojaan on ollut Kalddasjoen eteläpuolella oleva syvänteen reuna.

Sitä kuka koukkuverkon käytön opetti ja koska se otettiin käyttöön, ei Taisto muista. Kokonaislohisaalismäärästä hän muistaa mm. 50 l vetoisen puuastian olleen täyteen suolatun lohta. Sarjan-tilalla asumisen aikoihin ei lohta pyydetty myyntiin, ei edes tiedetty olisiko pienelle lohelle löytynyt ostajaa. Nykyään saaliit ovat pieniä ja kalan saaminen rajoittuu juhannuksen tietämiin, lähempänä heinäkuuta ei enää nykyvuosina ole kannattanut pyytää. Taistokin muistaa ajan, jolloin lohta tuli niin että kannatti pyytää, aina lupa-ajan loppuun asti eli elokuun loppuun. Nykyisin pyydetään keskimäärin 4-5 viikkoa. Lohisaaliiden pienenemisen syytä on vaikea arvioida, ainakaan järvessä verkoilla pyytäjien määrä ei ole lisääntynyt kymmeneen vuosiin. Lohi nousee Taiston kokemuksen mukaan Yläpulgankijoella putouksille asti ja Luossajokea siihen asti missä nykyisellään menee kelkkareitti. Kutupaikkoja hän ei tiedä. Kalddasjoki on niin paljon huonompi verkoilla

pyydetävä joki, ettei Taisto ole koskaan kuullut joissa pidettävän lohiverkkoja. Jokisuulla hän kylläkin tietää pyydetyn lohta. Pulmankijärveen nousevaa lohta sanotaan sivujokiloheksi; onko se sitten oma lohikantansa, ei Taisto ryhdy sen kummemmin aprikoimaan.

Muuta kalaa: siikaa, rautua, reeskaa

Tunturijärvillä ei Taiston perhe ole koskaan käynyt kalastamassa siinä määrin, että sieltä olisi kalastettu talven varalle. Isä oli kiinni porotöissä ja kesällä ei kannattanut lähteä "merta edemmäksi". Pulmankijärvi antoi sen kalamäärän minkä Länsmanin perhe tarvitsi. Siika ja harri olivat ne kalalajit, joita tuli järvestä parhaiten pyydetäessä nk. pikkuverkoilla. Rautua tuli silloin tällöin muassa. Varsinaisesti rautua syvänteistä ei paljon pyydetty; joitain kokeiluja lukuunottamatta. Pelkästään rautua ei kukaan pyytänyt, eikä saanutkaan suuremmissa määrin. Taiston mielestä Pulmankijärvessä on useampi rautulaji jo luonnostaan. Yksi laji on pieni, laiha, kalvakas, isopäinen ja muistuttaa jonkin verran räpystä. Toinen laji on lihava, pyöreä, lyhyt ja hyvin tumma, niin musta, että suikin on sisäpuoleltaan musta. Sellainen oli jo aiemminkin kerrottu Elli Länsmanin saama n. 4 kg painanut rautu. Sitten on vielä ainakin istutettu rautu, joka on vatsapuoleltaan hyvin värikäs. Pieniä, kalvakkaita rautuja tulee joskus siikaverkoista vieläkin.

Madetta pyydettiin syksyisin, jotkut jopa myyntiin. 1950-luvulla made oli maksansa vuoksi haluttua kauppatavaraa. Nuorgamissa kauppias Junttila osti madetta.

Räpystä ei tarkoituksella pyydetty koskaan, eikä käytetty ravinnoksi silloinkaan kun sitä "vahingossa" tuli muun kala ohella.

Kampelan määrä on vähentynyt vuosi vuodelta. Ennen sitä oli verkoissa kiusalle asti. Taisto arvelee kampelan nousevan lohien tavoin Pulmankijärveen. Pienin hänen saamansa kampela on ollut n. 5 cm pitkä ja suurin n. 25 cm pitkä.

Paras kalanpyyntiaika on Taiston mielestä keväällä, jolloin joki vielä tulvassa laskee sameaa vettä jokisuuhun ja järvi on pidemmältä jäässä. Tuolloin kala käy hyvin verkkoon ja silloin tulee vaikka mitä kalaa; siikaa, harria, räpystä, madetta jne.

Reeskaa pyydetään nykyään vain "harrastuksen vuoksi" yhdellä verkolla jokisuusta. Yksi verkko antaakin yhden ämpärillisen. Reeskamäärät kylläkin ovat vähentyneet. Taisto on joskus ajanut auton Yläpulmankijoen rantaan ja auton valoissa katsonut reeskan nousua. "Kauan saa katsoa, että yhden näkee nousevan." Vanhempien ihmisten kertomana Taistokin on kuullut kuinka reeskaa kaivettiin ämpäreillä joesta valaistusta kohdasta.

2.4.2. Petoja

Poromiehenä Taisto osittain asuu metsässä ja tuntureilla mutta ei ole törmännyt luonnossa juuri lainkaan petoihin. Lapsena muistaa tarinat susista ja on nähnyt suden raateleman poron. Ahman tekemiä porotuhoja näkee yhä mutta itse teossa hän ei ole ahmaa tavannut. Naalin hän on joskus nähnyt.

Pulmankijärven tulevaisuus kyläyhteisönä ei näytä Taistonkaan mielestä kovinkaan valoisalta. Talot ovat vaarassa tyhjäntyä nykyisten asukkaiden jälkeen. Ei näytä olevan

nuorta polvea, joka olisi kiinnostunut elämään ja harjoittamaan vaikka luontaistaloutta järven ympärillä.

2.5. Länsman Aslak-Antti

Aslak- Antin isä Piera Länsman osti Jouni Holmbergilta hänen osuutensa Joensuu -nimisestä tilasta. Lohkomisen jälkeen tilan nimeksi tuli Pikkukenttä ja siihen paikalle, Yläpulmankijokisuun lähettyville rakennettiin talo. (Joensuun tila on jotenkin, ei ole tietoa kuinka, päätynyt poliisi Hännisen omistukseen. Hänniseltä tilan on ostanut Fredrik Holmberg, jonka poika Jouni oli.)

Talon tarvikkeet saatiin siirtämällä vanha mökki, paikalta, jota he aluksi luulivat kantatilaksi. Paikalta lähti kesä- ja talvireitti Sevettijärvelle. Norjalaisten tapana oli siirtää sitä myöten poronsa omalle puolelleen. Aslak-Antille ovat vanhat Pulmankilaiset kertoneet, että kyseinen talo on ollut olemassa jo ennen Suomi -nimisen valtakunnan syntyä. Silloin se on ollut norjalaisten, Varangin, poromiesten tukikohta. Pulmankijärven alue on ollut päättäjien mielestä, ainakin tuolloin, hyvin syntinen alue, koska alueella on ollut kolme poliisia ja metsänvartija. Metsänvartijana oli Vähäsarja, jonka yhtenä tehtävänä oli mm. valvoa, ettei Länsmanin perhe tai muut poromiehet laita porojaan kiinni Yläpulmankijoen länsipuolella olevalle nk. mäntykuolpunalle. Se oli kiellettyä, lieneekkö suojeltu muutamaa puuta vai miksi. Mäntykuolpunan alue sijaitsi Taurajokisuun molemmin puolin ja siitä etelään Askasjoelle asti. Alueen kerrottiin olevan suojellun ja rauhoitetun poroilta. Sen aikaiset Vosmestarit (metsänhoitaja, metsäherra, piiripäällikkö. Nyk. aluemetsänhoitaja) panivat Vähäsarjan käymään alueella aika ajoin. Vähäsarja ei välittänyt vaikka olisi tavannutkin Länsmanin perhettä alueella, kertoi vain esimiehilleen käynnistään ja asian olevan kunnossa. Toki hän kertoi Länsmanin perheelle, ettei sinne saa mennä. Silloin elettiin voimakasta suomalaistamisen aikaa, porokin tunnettiin ympäri Lappia "hyvin pahana eläimenä". Tuolloin elettiin n. 1930 ja -40 lukuja, ja jopa 50 -luvulla tällaisia "suomalaistamisasioita" tapahtui. Silloin oli saamelaisilla vaikeuksia saada valtiolta vaikkapa vuokratontteja. Suomalaisille tontin vuokraaminen onnistui ja tuleekin mieleen -tähänkö perustuu Nuorgamin kylän saamen- kielisten sukunimien suomalaistaminen noina aikoina. Vuonna 1945, jolloin saamen heimokin lähti evakkoon, he saivat tuntea reissullaan jopa rasismia. He olivat Suomessa ulkomaalaisia, kielen ja pukeutumisen vuoksi. Aslak-Antti arvelee suomalaisten rasistisuuden tuolloin ja nytkin johtuvan vanhasta, joko Venäjän pelosta, tai Ruotsin pelosta - "muunmaalaiset" ovat kautta historiamme tienneet muutoksia ja pahaakin.

2.5.1. Elettiin

Länsmanin perhe on aina elänyt porotaloudesta ja porotaloutta jatkavat perheen kaikki lapsetkin. Nuori haaveilee kaikenlaista, mutta kuitenkin on Aslak-Antillekin päätös poromieheksi ryhtymisestä on ollut hyvin luonnollinen. Kansakouluakaan ei tullut käytyä loppuun - sitä hän kutsuukin "petovahingoksi"- isän kun piti ottaa poika pois koulusta kesken kaiken poropaimeneen. Sudet tappoivat poroja liiaksi, kun oli yksi mies "joutavissa

hommissa" - koulussa. Isä joutui maksamaan koululle sakkoa siitä kun otti pojan pois kesken opintojen. Nuorgamissa alkoi koulu 1948, sitä ennen käytiin kiertokoulua. Opettajaa kiertokoulussa kutsuttiin katekeetaksi.

Aslak-Anttia opetti Keskitalo niminen katekeetta. Myös Nuorgamissa oli kiertokoulu. Koulua oli kolme viikkoa vuodessa ja se oli jaettu kahdelle jaksolle.

Kirjoina koulussa oli Raamattu, raamatunhistoria, Ojalan laskuoppi ja lukukirja. Nuorgamin koulu oli nk. supistettu kansakoulu. Opetus tapahtui suomenkielellä, vaikka opettaja oli Inarin saamelainen. Saamenkielen puhumista ei kieltänyt kukaan ja oppilaat puhuivat välitunnilla saamenkieltä. Ensimmäinen tuntuma ja oppi suomenkieleen Aslak-Antille ja muille ikätovereille oli tullut jo evakkoreissulla. Siellä opeteltiin suomenkieli, uskoteltiinhan heille, "että saamalla ei tehe yhtään mitään". Näin ollen suomen opiskelu koulussa ei ollut kovin vaikeaa. Kotikielenä on kuitenkin ollut aina saamenkieli, äidin oppeja on vielä Kautokeinin murre. Länsmanin nuoripolvi puhuu myös saamenkieltä ja muutoinkin vaalii kulttuuriaan. Aslak-Antti kiittää Nils-Aslak Valkeapäätä "Ailua", joka nuorena rohkeana miehenä nosti saamenkielen ja -kulttuurin julkisuuteen ja keskusteluun. Tämä oli rohkaisupotku muillekin ja nyt ollaan jo siinä asemassa, että nyt "se kyllä jo säilyy".

Aslak-Antille on kerrottu, että Pulmankijärveltäkin on muuttanut pois ne alkuperäiset asukkaat, Aikiot, joita kutsuttiin myös nimellä Ponzas. Länsmannin kotitilan paikkeilla on kerrottu asuneen aiemmin Ponzas-Jovvna -nimisen miehen. Vähäsarjan asuttamalla kentällä on asunut Pirettaz Pieran perhe. Asukkaat ovat olleet sen aikaisia paikallisia saamelaisia. Pulmangin kylässä Norjan puolella arvellaan olevan vielä vanhuksia, jotka muistaisivat tarkemmin noista ajoista.

Juhani Itäkivi on kertonut Lohijoella kulkeneen kalassa naisen, joka asui kesät Lohijoen ja Skiihpajoen yhtymäkohdan lompolon rannalla. Itäkivi oli kertonut nähneensä naisen ja keskustelleenkin hänen kanssaan. Mistä tuli ja minne meni - ei tiedetty. Silloin elettiin 1800-lukua. (Ks. Nils-Hjalmar Holmbergin kertomus.)

Aslak-Antin isän, Pieran, koti Sarjan-tila, oli perheen ensimmäinen asuinpaikka Pulmankijärven rannalla. Tilasta ja sen aikaisesta elämästä on nimismies Manninen kirjoittanut kirjan "Tunturi uhkaa". Nimismiehen virassa Mannisella oli mahdollisuus kulkea täällä rajaseuduilla, hän kun toimi myös rajojen vartijana. Hän myös rakennutti kammia ja valvoi rajaa; mm porojen liikkumista rajan yli. Kerrotaan, että tavattuuan norjalaisen poron Suomen puolelta, nimismiehen tuli hakea korvausta Suomen valtiolle ko. karjasta. Korvauksen suuruus oli 5 % karjasta. Nimismies teurasti sen määrän edestä poroja väärellä puolella paimentaneen karjasta.

Sarjasta muutettiin Pikkukenttään n. vuonna 1947 tai -48. Navettapuut tehtiin vuonna 1944. Vuosiluku on jäänyt mieleen koska Aslak-Antti sairastui silloin kurkkumätään ja hänet vietiin Pulmankiin sairaanhoitoa saamaan. Pulmangissa häntä hoiti saksalainen lääkäri - olihan sota-aika. Muutoinkin terveydenhoitopalvelut saatiin Norjan puolelta, samoin kauppatarvikkeet. Suomi oli aika outo valtio, Suomen antamat palvelut ovat tulleet tänne vasta maantietä pitkin viisikymmentäluvun puolivälissä. Vanhempi väestö sanoo yhä, lähtiessään etelämmäksi asioille, menevänsä käymään Suomessa. "Meidän Lappi loppuu Inariin, Näkkäljärven kioskin kohdalle", naurahtaa Aslak-Antti.

Pikkukentän emännän Ellen Kristenin, tyttönimeltään Gaup, suku on Kautokeinosta. Isänäiti oli Varangin jutaavia saamelaisia, sukunimeltään Simme. Nuorten, Pieran ja Ellen Kristenin, tapaaminen tapahtui kun Ellen Kristenin isä toi perheensä ja porokarjansa Pulmankiin ja asettui sinne asumaan ja silloinhan nuorista tuli jo naapuruksia.

Eipä aikaakaan kun Pikkukentällä juoksenteli jo neljä potraa poikaa, joita kaitsemassa oli vanhimpana sisar Kristen Magga. Kaksi lasta Länsmanin perheestä on kuollut; toinen

evakkoreissulla Alavieskassa ja toinen täällä. Tuolloin lapsikuolleisuus oli aika korkea, vaikka vitamiiniksi jaettiin kalanmaksajykykapseleita, "helmiä". Niitä oli mukana Undran lähettämässä paketeissa, joita sotien jälkeen jaettiin.

2.5.2. Kalastaminen

Lohi

Poronhoidon lisäksi elantoa taloon haettiin kalastamisesta. Metsästämiseen ei poromiesten aika riittänyt, joka toinen yö kun piti olla poropaimenessa, suojaamassa tokkaa pedoilta. Perheeseen ei pyydetty kalaa kun sen verran mitä itse syömällä kulutettiin.

Isä Pieralla ei ollut rahalle sellaista arvoa minkä me nyt käsitämme. Ihmisen ja perheen toimeen tulo oli arvo sinänsä. Piera uskoi, että jos titit tappaa kerralla kaikki -niin ne loppuvat eikä lohikannalle ole jatkuvuutta. Isä laski saaliin siten, että maaliskuussa kalat ovat vielä sen kelpoisia, että niitä voi syödä. Enempää ei pyydetä. Lohi ei ollut Länsmanneilla edes "vaihtorahana" vaan vaihdon välineenä oli poronliha ja muut porotuotteet. Äiti oli ahkera tekemään käsitöitä, miesten aika meni metsässä.

Lohenpyyntiä harjoitettiin sekä Yläpulkankijoen että Pulmankijärven. Niin paljon oli tittiä, että "rantaan uivat sotien jälkeen". Lohi pyydettiin joella nuottaamalla ja rysällä. Nuottakuntia ei ollut monta: oli Pieran perhe, Aslak-Juksan perhe ja Aikiot. Kusti Vähäsarja pyysi verkolla järvestä. Sillä paikalla pitää lohiverkkoa nykyisin Bergetta Itäkivi. Vähäsarja toi "koukkuverkko-opin" Pulmankijärvelle, hän kun oli ollut nuorena miehenä Kibergissä ja siellä nähnyt merikalastajien lohenpyyntitavan.

Lohta saatiin nuottaamalla pitkin jokivartta, aina kun oli syväne sinne kerättiin titit, otettiin siitä tarpeen mukaan ja tultiin pois. Heinäkuulla ei juuri enää pyydetty, kala oli jo laihtunut ja tummunut. 60-luvulla alkoi turistikalastus lisääntyä ja Yläpulkankijoenkin oli jo niin paljon turistipyntäjiä, että paikalliset siirtyivät verkostelemaan järvelle.

Lohta pyydettiin mm. poikkipadolla. Poikkipato rakennettiin rysäverkoista, jotka ovat vieläkin tallella kotipaikassa. Poikkipatoa pidettiin n. viikon verran ja otettiin sitten pois.

Lohen nousun ajankohdissa ei ole ollut suuria muutoksia, saalismäärä toki on vaihdellut joskus isostikin. Aslak-Antti muistaa kesän, jolloin koko kesän saalis oli n. 20 tittiä. Silloin olivat vanhemmat puhuneet, että esteenä titille olisi ollut Alapulkankijokisuun alapuolella oleva pato, sillä kohtaa missä asui Harju. Tulvavuosina, jolloin em. patoa ei saatu pyyntiin, olivat saaliit täällä suurempia. Titti on muutenkin sellainen, että vähän veden aikana se ei lähde nousuun Yläpulkankijoen eikä Kaldasjoelle, vaan jää järveen. Osan titeistä arvellaankin jopa kutevan järveen. Syyspuolella kyllä taas tulee tulvia ja titin nousu jokiin on taas mahdollista.

Kaldasjokea on myöskin kalastettu; parhaat verkkopaikat olivat jokisuu järven ja ensimmäisen lompolon yläpuoli. Joestakin olisi saanut tittiä melkein mistä vain, mutta ihmiset eivät välittäneet silloin pyytää enempää kuin oli tarvis.

Lohen kutupaikkojen Aslak-Antti arvelee alkavan Vulliskoskesta ylöspäin aina ison putouksen alle. On kuullut kyllä, että putouksen yläpuolellakin oli joku saanut titin. Lohijoelta hän on saanut lohta mutta Moresveijoelta ja Askasjoelta ei yhtään tittiä, smoltteja kylläkin näkyy näissäkin joissa. Lohijoella on kutupaikka siinä missä nykyisin

menee moottorikelkkareitti. Siinä on hyvä seurata vieläkin jos haluaa nähdä lohien kutevan. Syyskuu on kutukuukausi.

Pulmankijärven alueelle nouseva kala on aina ollut kooltaan etupäässä tittiä (n. 900-1300g). Isomman, Pulmankijärveläisen lohijalan, arvelee Aslak-Antti nousevan etupäässä Kalddasjokeen, ei niinkään Yläpulmankijokeen. Lohijalka nousee juhannusviikolla, sen jälkeen nousee pelkkää tittiä. Titti on erittäin hyvä ruokakala, Pulmankijärven asukkaiden mielestä Tenon lohta parempi.

Aslak-Antin isä ja vanhat Nuorgamin kylän Rajalan miehet uskoivat Pulmankijärven lohien olevan oma lajinsa, joka ei kasvakaan isommaksi. Tenosta on saatu isoja lohia, joiden rasvaevät on leikattu. Se tiedetään, että sivujokien smolteilta ovat tutkijat leikanneet rasvaeviä mutta onko esim. Yläpulmanki- tai Kalddasjoella leikattu, siitä ei ole annettu tietoa. Yläpulmankijoella on Länsmanin perhe nähnyt ja saanutkin merkittäviä lohia. Länsmanin perheen "suurimmus" on ollut hiukan yli 5 kiloinen, "Ei edes viittä ja puolta".

Aslak-Antti ei ole kuullut edes puhuttavan tuota suuremmasta lohesta Pulmankijärven alueella. Lohijoen putoukselta hän on kuullut kerrottavan tarinan: "Putouksella on kallio, missä on halkeama ja kerrotaan, että titti hypätessään putouksella on saattanut jäädä halkeamaan. Myöskin kalasääski nousi sinne pyytämäänsä lohta syömään. Sääski ei jaksanut syödä koko lohta, söi vain pääpuolen. Kerrotaankin, että Pulmankijärven väen mennessä joelle lohta pyytämään se kävi ensimmäiseksi hakemassa kallioilta syömäkalan. Linnun jäljiltä kun oli aina tuore "häntäpää" se kun otti ainakin yhden lohien päivässä". Vielä Aslak-Antin lapsuuden aikoihin kalasääski pesi tällä alueella. Viimeksi hän on nähnyt yhden sääsken pari vuotta sitten.

Niin Pulmankijärven kuin Tenonkin lohikannan nykytila huolestuttaa Aslak-Anttia. Saaliit ovat todella pienentyneet, Pulmankijärveä ajatellen jopa romahtaneet. Pulmankijärven talot eivät ole enään vuosiin saaneet saaliksi edes omaa talven tarvekalia. "Syynä ei voi olla ainakaan Tenojoen kalastus, sitä kun on vähennetty lähes puoleen erilaisin rajoituksin minunkin pyyntiaikanani": arvelee Aslak-Antti. Hän lähettäisi tutkijat "alkulähteille", elikkä merelle; mitä tapahtuu lohien syönnösmatkojen aikana. Tutkittavaksi ja arvioitavaksi olisi asetettava myöskin tutkimusmenetelmät ja niiden mahdollinen poikasten vahingoittaminen. Sähkökoekalastus ja smolttirysien pito vuodesta toiseen herättävät kalastajien epäilevät keskustelut - kestääkö lohienpoikanen vuosittaista käsittelyä koko jokivaiheen ajan?

Muuta kalaa

Lohen lisäksi pyydettiin järvestä reeskaa, siikaa ja harria. Reeska oli ainoa, jota säilöttiin suolaamalla talven varalle. Taimenta käytiin pyytämässä Njargajärvestä ja Kaltajärvestä. Rautua pyydettiin Yläpulmankijoen itäpuolelta Rautujärvestä ja Ruossajärvestä.

Reeska otettiin Yläpulmankijoesta nuottaamalla ja siinä nuottaamisessa oli mukana useampi venekunta. Muistaapa Aslak-Antti eräänkin kerran kun nuottaamassa oli kolme venekuntaa; Uula Kitti, Länsmannit ja Itäkivet. Kalaa tuli kolme veneellistä. Saaliin jaolla Uula Kitti, joka omisti nuotan, otti kaksi veneellistä reeskaa ja Länsmannin ja Itäkivet yhden veneellisen puoleksi. Siinä puolikkaassakin oli tarpeeksi reeskaa talveksi yhdelle perheelle ja sitä ihmeteltiin kovasti, että mihin Uula Kitti pani niin suuren kalamäärän. Arveltiin hänen vievän niitä Pulmangin tuttavilleen. Nuotatessa reeskaa oli niin paljon, ettei kalat "mahtuneet verkonsilmään" vaan niitä kaivettiin sankolla ylös veneeseen. Reeskan ei uskota ainakaan vähentyneen nykyvuosina, nykyään pyytäjiä on vähän eikä reeskaa monikaan pidä hyvänä ruokakalana. Reeska pyydetään kutuaikana ja sekin voi vaikuttaa siihen, ettei sen maku ole "kaksinen".

Isoa kalaa

Pulmankijärvässä ei ole muuta isoa kalaa kun rautu ja made. Aslak-Antti on saanut jopa 6,5 kg painoisen raudun ja ihan tavallista oli saada 3-4 kiloinen. Rautu elää järven syvänteissä. Syvänteistä tuli myös "rievvas" -nimistä kalaa, punasilmäistä siikaa. "sitä kun nosti veneeseen niin ensin se roukui kun poron vasa ja sitten se rupesi paukkumaan". Ne eivät olleet kovin hyviä eikä haluttuja kaloja vaikkakin joskus niitäkin käytettiin ruuaksi mm. suolattiin. Rievasta, räpystä, tuli paljon, kun vaan heitti verkot syvänteeseen.

Koukuilla saatiin todella isoja mateita; 1,5 m mittaisia luikeroita. Joskus made alkoi syödä verkossa olevaa kalaa ja samalla nieli pätjän verkkoakin vatsaansa. "Se oli sitten jo iso, päänympäryskin on 30 cm." Pulmankijärven made on ollut aina terve, lihaltaan ja maksaltaan. Tunturijärvien mateet ovat rakkulamaksaisia. Mateesta käytettiin sulien vesien aikana ruuaksi vain maksa, talvella kylläkin koko kala.

Norjasta ostettiin turskaa ja saita. Saita on seiti. Saita -nimeä käyttävät ainakin kveenit, sekä Samuli Paulaharju kirjoissansa. Ruijan pallas oli myöskin edullinen kala ostaa ja sitä saikin mistä vain.

Kampela

Pulmankijärven kampela oli Länsmannin perheelle ruokakala siinä missä muutkin kalat. Kampela valmistettiin aina keittämällä, ei koskaan esim. paistamalla. Kampelaa ei punnittu koskaan mutta Aslak-Antin mielestä se oli kooltaan ennenkin kuin nyt; kämmenen kokoista, kuitenkin isompaa kuin Tenosta verkkoon eksyvät kampelat. Toisilla kampeloilla oli suut toiseen suuntaan vinossa ja toisilla toiseen suuntaan "liekö samaa rotua?" Kampelan Aslak-Antti arvelee lisääntyvän Pulmankijärvässä: "Tuntuu kummalta, lähtisikö sellainen merestä vaeltamaan, joka siellä kutee ja lähtisikö viiden sentin mittaisena ja ehtisikö kasvaa täällä isoksi. Ja merikampelahan on punapilkkuista." Kampelaa tulee verkoista heti keväällä jäiden lähdettyä. Peratessa Pulmankijärven kampelaa, ei koskaan löydä mätiä, mitä löytyy peratessa merikampelaa.

Verkot ja välineet

Hamppulangat ostettiin Norjasta ja niistä kudottiin tittiverkko itse. Länsmannin perheessä kaikki osasivat kutoa verkkoja, yhden ihmisen sormet kun eivät kestäneet kauan kutoa. Muutamassa päivässä kudottiin 30 metrin verkko koko perheen voimin. Siikaverkot ostettiin valmiina, niitä sai ostaa sekä Norjasta että Suomesta. Norjalaisen verkon tekotapa on hiukan erilainen kuin suomalaisen. Norjalainen ei ole kovin pyytävä Pulmankijärvässä. Nuotaksi se on kyllä hyvä. Ennen lyijypainoisia pauloja, painoina oli sorapussit ja kohot oli tehty korkista. Korkkeja edelsi itsetehdyt "tuohikäppyrät" yläpauloissa.

Perämoottori Länsmannin perheellä on ollut koko Aslak-Antin muistin ajan. Lieneekö jo 20- tai 30- luvulla hankittu. Silti Aslak-Anttikin on saanut soutaa ja sauvoa kyllikseen. Sota-aikana bensiini puuttui kokonaan ja muutoinkin sitä lienee käytetty säästeliäästi. "Se on ollu aina yhtä kallista"; naurahtaa Aslak-Antti. Saksalaisten miehittäessä Norjan, bensiiniä sai ostaa saksalaisilta ja sitten kun Norjasta tuli Norja, sai bensiiniä sieltä.

2.5.3. Kulkeminen

Järvi ja Alapulmankijoki olivat tie "Suomeen ja Norjaan". Ruokatarvikkeiden takia ei tarvinnut Nuorgamiin lähteä, vaan silloin oli mentävä Norjaan. Posti tuli Nuorgamiin noin kerran viikossa tuoden joskus kirjeen tai sanomalehden. Tie, moottorikelkat ja autot olivat kulttuurishokki. Vei aikansa, että oppi käyttämään tekniikkaa niin että siitä oli enemmän hyötyä kuin haittaa. Nykyään moottorikelkka on halvin renki porotöissä. Ennen rengille piti antaa 1 maho vaadin ja vasavaadin kuukaudessa ja sen lisäksi ilmaiset vaatteet, ruoka, sukset ja laavu. Nykypäivänkin palkaksi ja rahaksi muutettuna se on todella hyvä palkka. Tällä tavoin pitkään pororekinä ollut sai itselleen melkoisen porokarjan ja Nuorgamissakin on pari esimerkkiä näin syntyneistä porokarjoista.

2.5.4. Tulevaisuus

Kylän tulevaisuus asuttuna yhteisönä on vaarassa. Siellä ei juuri ole elinmahdollisuuksia muilla kuin poromiehillä. Lohenkalastuskin on niin rajoitettua, etteivät asukkaat saa edes omaa tarvetta täytettyä saati sitten lisämarkkoja. Järven rannat on lailla suojeltu. Lehtimato on syönyt koivuja niin laajoilta alueilta, että se on vaikuttanut riekkokantaan: nykyisellään ei kukaan elätä perhettään riekonpyynnillä. Matkailu hyvän markkinoinnin myötä olisi yksi elinkeino Pulmankijärvellekin. Järvi on kaunis ja ulkoilumahdollisuudet verrattomat.

Aiemmin elettiin niin Pulmankijärvellä, kuin Nuorgamissakin naapureiden kanssa yhteiseloja ja raskaimmat työt tehtiin yhdessä, lainattiin naapurilta mitä itseltä puuttui ja päinvastoin. Niin- sanottu sivistys televisioineen on "lukinnut" ihmiset omiin taloihinsa. Naapurikin pitää kutsua kylään. Kun valtakuntien rajoista sodan jälkeen tuli valvottuja, hankaloitui myöskin Tenon molemmin puolin kylästä ja kanssakäyminen. Piti hankkia rajaseutupassi ja sitä piti näyttää rajamiehille pyydettyä. Siitä tuli kynnyks, jonka taakse jäi sukulaisia ja tuttavita. Olipa sinnikkäitäkin, jotka eivät tahallaan hankkineet rajaseutupassia; "Raja-Risten", Nuorgamilainen nainen, joka oli avioitunut Venekenttään joen taakse Norjan puolelle. Risten käveli joen yli kauppaan ja sukulaisiinsa ja taas kantopussi kädessä takaisin Venekenttään. Hän riiteli rajamiesten kanssa alituisen passiasiasta ja sanoikin, että "viekää vain linnaan, on hänellä aikaa siellä istua ja eipähän tarvitse kanniskella näitä kauppakasseja, tuskin ne siellä nälkään tappaa". Mummo palautettiin joskus takaisinkin, mutta hän palasi uudelleen. Tämän mummon kohdalla ei byrokratia tainnut voittaa.

Nuorgamin kylä sai Utsjoen kunnassa ensimmäisenä sähköt 1956, Norjasta. Silloin kävi joku aikakausilehti tekemässä juttua täältä ja kirjoitti, että on se mukava nähdä kuinka kenkäheinät pestään pesukoneessa. Lienekkö kukaan tullut näyttämään...Kotitalo Arolassa "pelasi" aggregaatin voimalla. Pulmankijärvi sai sähköt vuonna 1979.

2.6. Kristiina Magga Länsman

Kristiina, aiemmin haastatellun Aslak-Antin sisar, asuu vuonna 1977 valmistuneessa talossaan Taisto Länsmanin naapurissa järven eteläpäässä. Kristiina ei asu kaukana kotoaan - koti on joen toisella puolella Arola. Kristiinan koko tähänastinen elämä on Pulmankijärvellä. Vuoteen 1947 tai 48 asuttiin Sarjassa, isän kotitalossa, todellista "kolhoosielämää". Samassa pienehkössä talossa asui Aslakin kaksilapsinen perhe, Pieran viisilapsinen perhe ja isoäiti, Birgit-ahku. Siinä oli "sorkanporinaa". Antti -vaari oli kadonnut porometsään keväällä, vuosi lienee ollut n. 1920. Hän oli lähtenyt kiikareineen keväällä metsäreissulleen, jolta ei koskaan palannut. Mitään ei ole löydetty; ei kiikaria, ei metallista puukonhelaa tai vastaavaa. Tuolloin oli kevät sillä mallilla, että metsäjärvet olivat vielä jäässä ja arvellaankin hänen hukkuneen johonkin ympäristön lukuisista järivistä.

Sarjassa asumisen ahtauden jälkeen oma talo Arolassa tuntui mukavalta; oltiin omassa elämässä. Neljä poikaa vartui ja kukin vuorollaan lähti jo pienestä pitäen porometsälle. Näin he "kasvoivat" porotalouden harjoittajiksi. Kristiina, perheen ainoa tytär, puolestaan kasvoi hellan vieressä, käsityö sylissä "lapin naiseksi". Isä oli paljon porometsällä ja äitikin, etenkin erotusten aikaan, oli poissa kotoa ja Kristiina oli monessa perheen "äidin korvike". Äiti oli muutenkin kovin liikkuvainen nainen ja pystyvä myös nk. miesten töissä. Hän valjasti poroja ja ajoi niillä yksin asioilleen, samoin hevosen valjastaminen ja hevosella ajaminen onnistui. Muistaapa Kristiina itsekkin ajaneensa yksin hevosella. Porolla ei Kristiina ajellut; hän kun pelkäsi poroja. Joskus pakon edessä hän on joutunut siirtämään syömään jätettyjä ajoporoja ja siinä on ollutkin "kova paikka". Kristiina keitti, paistoi, parsi ja paikkasi. "Siinä se on mennyt minun elämä": hän toteaa. Äiti, Ellen Kristen, oli taitava käsitöiden tekijä monen muun lapin naisen tavoin. Hän teki niin kankaiset lapinvaatteet, kuin poronahkaiset peskit ja nutukkaatkin. Vaateiden kuluttajia oli omassa porukassa paljon ja vaatteita tehtiin myyntiinkin. Nykyään Kristiina tekee yhä kotitarpeiksi lapin käsitöitä, vaikkakin hän on kaikkeen eniten ulkoilmaihminen. Hän puuhastelee hyvin mielellään ulkotöissä. Nykyään, aina kun sääät sallivat, Kristiina on verkkoineen järven eteläpään lahdessa. Hän on myös ahkera marjastelija ja luonnossa liikkuja.

Arolassa asuttaessa talon miesväki hoiti kalanpyynnin. Naiset vain säilöivät kalat talven varalle. Lohi ja muut kalat suolattiin Arolassa, niinkuin muissa taloissakin. Metsäjärivistä Kristiina muistaa Kalddajärven, jossa käytiin taimenen pyynnissä. Reeskanpyynnin haastateltava muistaa koko kylän "markkinatapahtumana". Silloin tultiin Nuorgamistakin pyytämään haluttua pikkukalaa. Uula Kitillä oli reeskan nuottaukseen sovelias verkko.

Lihaa poromiestalossa ei teurastettu "kasaan" vaan lihaa teurastettiin etupäässä silloin kun sitä tarvittiin. Lihaa keitettiin, paistettiin ja siitä tehtiin umpisuolalihaa ja tietenkin keväisin sitä kuivatettiin. Vuonna 1968 tai 1969 saatiin taloon aggregaatti, se helpotti suuresti naisväen askareita, ruuan valmistamista ja säilömistä.

Isä Piera on kuollut jo vuonna 1975 pitkähkön sairastamisen jälkeen. Talon pitoa Arolassa jatkettiin äidin "komennossa" aina vuoteen 1977, jolloin äiti muutti Kristiinan uuteen, valmistuneeseen taloon. Äiti kuoli vuonna 1992. Nyt Kristiina asuu taloan kahden koiransa kanssa. Nuorgamissa asuva tytär tyttärineen käy toki äidin luona paljon. Samoin veljet lapsineen poikkeavat tämän tästä, mennessään porometsään tai kotipaikkaan Arolaan.

Vaikka Länsmanin kaikki pojat jatkavat porotalouden parissa ei kukaan heistä ole jäänyt "tulistelemaan" kotipaikkaan. Lienekö syynä se, että talo on joen takana ja näin kulkeminen pihalle on nykyvälineillä vaikeaa. Muiden järven rantojen asukkaiden tavoin Kristiina on huolissaan kylänsä tulevaisuudesta ja samalla ymmärtääkin nuoria, jotka haluavat asua lähellä palveluita. "Tällä asuvalla pitää olla tällainen erakkoluonne, niinkuin minulla"; toteaa Kristiina.

2.6. Bergitte "Bergetta" Itäkivi

Bergetta on syntynyt Norjan puolella vuonna 1921. Hänen syntymäkotinsa on lähes Pulmangin kylän kohdalla Tenon vastarannalla. Äidin ja isän kuoltua sisar Elli-Maarit meni naimisiin Pulmankijärvelle ja otti mukaansa pikkusiskon, Bergetan ja näin elämä Suomessa alkoi.

Juhannuksena 1951 Bergetta avioitui Volmari Itäkiven kanssa ja muutti Pulmankijärven eteläpäähän asumaan. Tila oli asutustila, johon tuli lisähehtaareita Volmarin isältään saaman perinnön myötä.

Aluksi rakennettiin kaksi kammia, toinen omaa asumista varten ja toinen lehmälle suojaksi. Kammit olivat turvekatteisia; niin katto kuin seinätkin, joten n. kahdessa vuodessa hiiret tekivät tuhojaan ja kammeista tuli jo hiukan kylmiä asua talvella. Kuuden kammissa asutun vuoden jälkeen päästiin muuttamaan hirsitaloon v. 1957. Vaikka Pulmankijärven eteläpäässä kasvaa hiukan mäntyä, ei sitä tuolloinkaan ollut niitä määriä, että talonrakennustarvikkeet olisi saatu omasta metsästä vaan ne ostettiin huutokaupasta Outakosken koululta.

Tilalla elettiin aluksi nk. luontaiselinkeinoista: kalastuksesta, marjastuksesta, metsästyksestä ja olipa heillä hiukan porojakin ja Volmari kulki pororenkinä muilla poromiehillä. Oma lehmä antoi maidon.

Tuotteet saatiin myydyksi Norjan puolelle kauppiaille, jotka myöskin hakivat tuotteet moottoriveneillä Pulmankijärveltä. Valtakunnan raja ei millään talvalla vaikuttanut kaupan käyntiin rajan yli. Käsitöitä Bergetta teki lähinnä omiksi tarpeiksi.

Myöhemminä vuosina saatiin käydä jo kodin ulkopuolella töissä; aluksi yhdessä ja sitten Volmari metsänvartijana. Nuorgamin koulun rakentamisen aikana molemmat sekä Volmari että Bergetta saivat olla töissä ko. rakennuksella. Lisäansioita saatiin toimittamalla koulun rakennustyömaalle sammalet hirsien väliin lämmöneristäjäksi. Sammalet kerättiin työmatkalla Alapulmankijoen varrelta. Työmatka, niinkuin muutkin matkat kuljettiin veneellä järveä myöten, ja Alapulmankijokea pitkin Tenolle. Sammaleiden kerääminen Norjan puolelta kävi päinsä - olihan Bergetta norjalainen.

Perheellä oli jo tuolloin moottorivene, joka oli hankittu v. 1951. Moottorin sai ostaa Norjan puolelta samoin polttoaineen hankinta tehtiin sieltä. Kulkeminen helpottui huomattavasti perämoottorin hankinnan myötä. Aiemmin matkaa tehtiin soutaen, jolloin mm. kauppareissu Norjaan kesti kaksi päivää. Jos myrsky oli esteenä järvellä kulkemiselle, asioille lähdettiin kävellen. Polku kulki järven länsirantaa, jolla nykyään on tie.

2.6.1. Kalastus

Lohi

Lohen kalastuksella on ollut erittäin suuri merkitys Volmarin ja Bergetan toimeentulolle. Se on ollut "melkein päaelinkeino". Lohta ruvettiin saamaan enemmän sen jälkeen kun opittiin oikea tapa laittaa verkko pyyntiin. Verkon laittamisen koukun muotoon opetti silloinen Metsähallituksen työntekijä Kusti Vähäsarja, joka myöskin asui järven eteläpäässä.

Vähäsarjalta opittiin myöskin millainen lohiverkon tulee olla. Aiemmin pyydettiin vain suoralla siikaverkolla, johon lohi eksyi harvemmin.

Aluksi lohiverkko oli Yläpulumankijoen suulla, mutta se siirrettiin siitä tilan nykyiselle lohiverkkopaikalle järven kallioiselle länsirannalle. Tila on pitänyt aiemmin lohiverkkoa myös Yläpulumankijoessa Vulliskoskella "kahden kosken välissä". Verkkopaikka löytyi kun "herrat" olivat katsomassa kuolpunoita, joihin voisi kylvää mäntyä. Volmari oli jo tuolloin, Vähäsarjan jäätyä eläkkeelle, Metsähallituksella työssä. Herrat näyttivät Volmarille paikan ja kertoivat säännöksi, että 1/3 koskea saa pyytää. Verkko oli pituudeltaan n. 30 m ja silmäkoko oli 45 mm ja se asetettiin koukun muotoon toisen kosken kuohujen alapuolelle. Tästä tuli aika hyvin kalaa ja saalista lisäsi vielä samalla reissulla onkiminen.

Patoja ei Bergetan muistin mukaan ole Yläpulumankijoessa ollut sinä aikana jolloin hän miehensä kanssa on kalastusta harjoittanut. Hän on kuullut puhuttavan, että joskus vanhoina aikoina olisi joella pyydetty padoillakin. Lohen nuottaamisesta ei Bergetalla ole minkäänlaista mielikuvaa. Vaikka tuolloin oli mahdollista myös joella lohien verkkopyynti, piti Bergetta parempana kalastuspaikkana järveä. "Siihen aikaan kun oli kalaa, sinne mihin vähänkin titti pääsi, sinne se nousi".

Kalddasjoella Bergetan muistin mukaan ei ole varsinaisesti pyydetty lohta verkoilla, sen sijaan siikaa ja harria kyllä kuuluu pyydetyn Kalddasjoen lompoloista, ja jokunen tittikin verkkoon joskus eksyi.

Suurimman lohien Volmari sai rajamiehen kanssa jokisuusta. Rajamies oli pytänyt Volmaria heittämään mahdollisimman pienisilmäisen verkon, jolla saisi syöttikalaja raudun pitkään siimaan. Niin laskettiin 18 mm reeskaverkko yöksi ja aamulla verkkoa kokiessa oli tosi yllätys: Verkkoon oli tartunut 6 kilon lohi, jäänyt kiinni suupielestään ja sitten pyörittänyt itsensä kiinni verkkoon. Rajamies oli niin pettynyt ja tohtunut "huonoon kalasaaliiseen", ettei huolinut tarjottua puolikasta lohesta. Verkoissa ei ollut yhtään syöttikalaksi kelpaavaa kalaa ja näin myöskin pitkän siiman lasku jäi sikseen.

Titti, eli n. 900 g-1800 kg:n painoinen lohi, on Bergetan kalastusaikana ollut yleisin lohien koko. Aiemmin kylläkin tuli isompia nk. lohijalkoja enemmän, mutta niiden määrä on viime vuosina pudonnut roimasti.

Lohisaaliin pienenemiseen lienee useimpia syitä, joista keskusteluun nousee huhut, joiden mukaan Norjan puolella Alapulmankijoella kalastettaisiin salaa lohta huomattavia määriä. Joen on kerrottu olevan verkoilla jopa kokonaan suljetun, joten lohien nousu eteenpäin on estynyt. Mahdollisen salapyyntin tekee "helpoksi" se, ettei Alapulmankijoella ole virallista eikä epävirallista valvontaa. Ennen kun joki oli alueen kulkureittinä, tapahtui kalastuksen valvontakin siinä samalla. Joella oli aina niin paljon kulkijoita, että salaa pyytäminen olisi heti paljastunut. Myöskin talvella 1993 sattuneiden Alapulmankijoen sortumien uskotaan vaikuttavan lohien esteettömään nousuun.

Vielä yhden "kummajaisen" Bergetta muistaa lohien kalastuksesta: Elettiin marraskuun alkuvuikkoja ja järven eteläpäähän lahti oli jo niin pitkälti jäässä, että juomusten (=verkot jään alle) laittaminen oli mahdollista. Bergettaa ja Volmaria odotti aamulla verkoilla aikamoinen yllätys; verkoista nousi täysin kirkas hyvälihainen lohi. "Se oli kyllä niinkuin juuri noussut, ulkonäöltään ja maultaan". Lohien sukupuolta ja sukukypsyyssastetta Bergetta ei muista.

Epäonnistuneen raudun pitkäsiimapyynnin jälkeen samainen rajamies jätti pitkän siiman Volmarille ja näin saatiin hyvä mateenpyyntiväline. Madetta pyydettiin syksyllä juuri ennen järven jäätymistä. Ja saaliit olivat todella runsaat; mateita tuli paljon ja ne olivat isoja. Mateet myytiin Nuorgamiin kauppias Junttilalle, joka välitti kalat edelleen. Kauppias oli tyytyväinen toimitettuun madesaaliiseen, joten tuolloin lienee ollut kysyntää mateelle. Pitkänsiimaan ei eksynyt muuta kalaa.

Siika ja harjus

Lohen lisäksi tilalla pyydettiin talvikalaksi siikaa ja harjusta, joiden pyynti keskittyi syksyyn senkin vuoksi, että kalojen säilytysaika jäisi mahdollisimman lyhyeksi. Syksyllä pyydettyt kalat säilyivätkin hyvin. Säilömistapana ennen pakastearkkuaikakauden alkamista oli näidenkin kalojen osalta suolaaminen. Siian ja harjuksen saalismäärissä tai laadussa ei ole ollut huomattavia vaihteluita. Aiemmin, Itäkiven pariskunnan ollessa nuoria (ehkä n. 1950- ja 60 -luku) pyydettiin kotitarvekalaa myös metsäjärvistä. Saaliina enimmäkseen rautua ja taimenta. Rautu loppui Skaidijärviltä kokonaan siikojen istuttamisen myötä. "Se on kyllä ihme kun ne eivät samaan järveen sovi".

Rautu

Varsinaista raudunpyyntiä, syvänteissä rautuverkoilla, ei tilalla harjoitettu vaan rautua saatiin sen verran mitä siika- ja lohiverkkoihin vahingossa meni. Pulmankijärven alkuperäistä rautua ja istuttua harmaanieriää on vaikeaa erottaa toisistaan ulkonäön perusteella. Järvestä saatu rautu, oli se istukas tai alkuperäinen on maukas kala.

Kampela

Pulmankijärvessä on aina ollut myös kampelaa. "Jääkauden kampela vai mätäkuun ankka" uutisoi aikakauslehti Seura v. 1970. Siinäpä tutkijoille tutkimista ja meille muille ihmettelijöille ihmettelimistä. Bergetan mielestä kampela kutee järvessä -"muutenhan ne vanhat jo olisi kuolleet ja loppuneet, se ei kyllä mereen mene, ainakaan kaikki eivät mene".

Silloin kun tuli joskus isoja kampeloita, Volmari pyysi niitä keittämään ruuaksi, mutta Bergetan makuun moinen kala ei ole koskaan ollut. Isoimman kampelan, joka hänen verkkoonsa on käynyt, Bergetta arvelee 600-700 g painoiseksi ja pienimmät ovat olleet "olemattomia, tulitikun mittaisia". Postimerkin kokoista hän ei muista koskaan saaneen.

Kampelaa oli aiemmin määrältään paljon enemmän. Silloin kun tittiverkon sai heittää Yläpulmankijoensuun hietikkorannoille, tuli kampelaa niin paljon, että "oikein suutuimme, monet kymmenet yhdessä verkossa, siinä oli homma niitä päästellessä ja sitten heitettiin ne metsään. Eihän nykyaikana ole kuin jokunen". Talvella jään alta kalaa pyydetessä ei kampelaa ole tullut Bergetan muistin mukaan.

Kalan säilytys

Ennen sähkön tulemista, kalaa säilöttiin ainoastaan suolaamalla, kuivatus oli vierasta ja sitä ei tehty vaikka emäntä oli alkujaan kalan kuivauksen "emomaasta" Norjasta. Kalat suolattiin puuastioihin ja niissä ne säilyivät. Nuorgamin kylän saatua sähköt (1956), saatiin Bergetan sisarenpojan Niilon Rajalassa sijaitsevan kämpän pakastearkkuun lihaa ja kalaa säilöön. -"kyllä se tuntui oudolta kun talvellakin sai sellaista kalaa joka oli ihan kuin tuoretta". Jonkin verran kalaa pilaantuikin kun ei osattu arvioida talven kulutusta. Lohta myös myytiin hiukan norjalaisille kauppiaille ja myöhemmin suomalaisillekin.

Talvikalastus

Itäkiven pariskunta piti joskus verkkoja jään alla (juomukset) ja tuolloin saaliina oli "ne samat: siikaa, harria, joku tammukka, joku rautu joskus." Nykyvuosina ei Pulmakijärvessä pidetä enää talviverkkoja. Syynä lienee asukkaiden korkea ikä - onhan talvikalastus nuorten ja terveiden, hyvän verenkierron omaavien ihmisten puuhaa ja nykyisin kesällä pyydetty kalakin on mahdollista säilöä niin, että siitä riittää ruuaksi koko talven ajaksi.

2.6.2. Asuminen Pulmankijärvellä

"Se jos olisi se vanha aika, meistä vanhoista ei kukaan enää asuisi täällä". Vuonna 1951 kun Bergetta ja Volmari alkoivat rakentaa kotiaan järven eteläpäähän, siellä oli asukkaina vain Kusti Vähäsarja ja Volmarin isä, Juhani Itäkivi perheineen. Kylän yhteinen kieli on ollut ja on edelleenkin saamen kieli. Norjan kielestä Bergetta on jäänyt "ihan orvoksi" vaikka onkin syntynyt norjalainen. Hän kävi koulua Polmangin kylässä, jonkun viikon talvella ja jonkun viikon syksyllä. Opettaja oli saamelainen, joka puhui oppilaiden kanssa saamen kieltä, ja opetusta sai valintansa mukaan joko saamen tai norjankielellä. "Tuo puoli on saamen puoli ja tuo puoli on norjan puoli" - näin oli luokka jaettuna. Bergetta valitsi saamenkielen. Saamenkieli on Bergetalle myös kirjallisen viestinnän väline. Suomenkielen kirjoitustaitoaan Bergetta pitää huonona mutta suomenkielisen sanomalehden ja virastopostin hän lukee sujuvasti.

Evakko-aika on ollut monelle saamelaiselle, myöskin Bergetalle, suomenkielen "oppikoulu". Bergetta lähti sisaren perheen mukana Alavieskaan evakkoreissulle norjalaisten sukulaisten ihmettelyistä huolimatta. "Et kyllä koskaan tule takaisin jos sinne lähdet". Muutoinkin Bergetan evakkokokemukset ovat pääosin myönteisiä; onpa hän käynyt nelisen vuotta sitten katsomassa evakkopaikkaakin, josta löytyi vieläkin tuttuja ihmisiä.

2.6.3. Tulevaisuus

"Mun mielestä tämä loppuu tähän". Näin synkkänä näkee Bergetta maisemallisesti ihanan kylänsä tulevaisuuden. Kylässä ei ole nuoria ihmisiä, jotka perustaisivat perheitä, taloissa asuu yksinäisiä vanhuksia. "Se on kummallista kun Helsingistä ja Lahdesta kun tulee ihmisiä - ne viihtyy täällä mutta miksi ei paikkakuntalaiset". Kylänä Pulmankijärvi on aina elänyt keskinäisen auttamisen ilmapiirissä. On kannettu yhdessä suruja ja iloittu kun on

ollut iloitsemisen aika. Apua on annettu aineellisena apuna ja tehtynä työnä. Mm. rajamiehillä on ollut lupa auttaa Itäkiven pariskuntaa heinätoissa, heillä kun ei ole ollut perheessä itsensä lisäksi muuta työvoimaa.

Vaikka tie, posti, puhelin jne, ovat tehneet asiainn kylän ulkopuolelle helpommaksi, eivät naapurit ole jääneet unholaan, eikä yhteyden pito lähimpiin ole vähentynyt.

2.6.4. Petoeläinhavaintoja

Pariskunnan ollessa kalareissulla Volmari sanoi: "että katso tuolla on karhu ja se menee pakoon mutta kun katsoin näin vain vilauksen." Saman karhun Bergetta epäilee sen vuoden syyskuulla tappaneen heidän 2 lammastaan ja 2 karitsaansa sekä Länsmannien ja Itäkiven papan lammaskarjan niin tarkoin ettei jäänyt kun 2 lammasta koko katraasta. Korvauksia vahingosta haettiin mutta ei saatu. Naalia Bergetta ei ole koskaan nähnyt - on kyllä kuullut puhuttavan siitä. Kotkan näkee joskus vieläkin liihoittelevan korkeuksissa.

2.6.5. Juttu

Itäkiven Sammeli ja Volmari lähtivät huhtikuussa riekkometsälle kun heillä oli käymässä "herroja" joille riekonpyyntiä piti näyttää näytösluonteisesti ja että "herrat" saavat valokuvata tapahtuman. Miesten tullessa metsältä illansuussa laski Itäkiven mummi, Birit ahku, sonnin ulos ja sonni hyppeli riemuissaan ja hyppäsi navetan katolle ja putosi katosta läpi. Siinä oli etelän herroilla ihmettelemistä lapin pihapiirin hurjasta menosta.

2.7. Uula Mikael "Mikko" Itäkivi

Mikko Itäkivi on syntynyt vuonna 1926. Vuonna 1974 Mikko muutti Volmari-veljen ja tämän vaimon Bergetan luo asumaan niin kauaksi aikaa, että sai rakennettua oman talon järven rantaan. Maat Mikko on perinyt isältään. Tila on ollut nk. kruununtila, jonka isä oli anonut itselleen ja josta sitten osa on tullut perinnön kautta Mikolle. Tilan muutkin maat ovat isältä perittyjä, osaa vanhan Porvari -tilan maita. Mikon isän äiti oli "Porvari-äijän" tytär Maija.

Isällä tämä paikka oli talvipaikkana. Paikalla oli iso kaksihuoneinen kammi. Kesällä asuttiin Nuorgamissa lohien pyynnin vuoksi. Syksyllä muutettiin Pulmankijärvelle syyskalastuksen sekä talvella tapahtuvan riekon pyynnin takia. Isällä oli poromerkki ja porojakin. Mikolla itsellään ei ole poroja. Mikon isännyyden aikana toimeentulo noudettiin kodin ulkopuolelta. Mikko oli postimiehenä vuodesta 1970 vuoteen 1989. Metsästys oli sivuelinkeinona, karjaa Mikolla ei ole ollut koskaan. Käsitöiden tekeminen ei ole ollut Mikon tulolähteenä.

2.7.1. Kalastus

Lohi

Isä ei pyytänyt koskaan lohta Pulmankijärvestä. Isän lohenpyynti tapahtui aina Tenossa. Myös Mikon miehuuden parhaat lohivuodet on tarvottu Tenolla. Mikko osti ensimmäiset omat lohiverkkonsa 1975. Tuolloin verkot sai jo ostaa Nuorgamista kauppias Junttilalta. Alkuvuosina lohisaaliit olivat "ihan mahottoman hyvät".

Pulmankijärviläisen pikkulohen nousun paras ajankohta on kaksi viikkoa molemmin puolin juhannusta ja näin on ollut Mikon mielestä aina, suuria heittoja ei ole ollut nousun ajankohdan suhteen. Saalismäärät toki vaihtelevat silloin tällöin; esimerkiksi kaksi edellistä kalastuskautta -1994 ja 95 ovat olleet Mikon muistin mukaan ennätysvuodet. Syynä saalismäärän vaihteluihin - isoihinkin- on Mikon mielestä lohen kudun onnistuminen sekä Alapulmankijoen rantojen sortuminen jokunen vuosi sitten.

Yläpulmankijoella tapahtuvasta verkkopyynnistä Mikolla ei ole omia eikä kerrottuja muistikuvia. Vain heittouistinpyynti joella on tuttua ja niin saikin kalastaa aina kahdeksankymmentä luvulle asti. Kalddasjoen lompoloissa Mikko muistaa joskus pyydetyn kalaa - ei kuitenkaan lohta varsinaisilla lohiverkoilla. Lohen nuottaamisesta Yläpulmankijoella - mitä nyt huhujen mukaan joskus salaa tapahtyneesta -ei myöskään ollut tietoa. Haastateltavan vähäiset tiedot vanhoista lohen kalastusmenetelmistä ja -alueista johtunevat siitä, että hänen kalastamisensa ko. alueella alkoi vasta 1975. Ennen sitä perheen kalastuspaikkana oli Teno.

Lohen taloudellinen merkitys sekä Mikolle, että muille alueen asukkaille on ollut hyvinä lohivuosina aika merkittävä - olivathan saaliit hyvinä vuosina n. 200 tittiä pyyntikaudessa, joten myyntiinkin riitti kalaa.

Markkinointiongelmia ei tuolloin ollut, sillä Nuorgamin kauppiaat ostivat lohta ja myivät kalat sitten eteenpäin. Nykyäänkin Nuorgamissa on lohen ostaja Tenon Luonnontuote, mutta Pulmankijärvestä pyydettyä lohta ei varmaankaan riitä kauppattavaksi. Suurin Mikon itsensä Pulmankijärvestä saama lohi on painanut 4,5 kg. Pulmankijärvisen "sen kaikkein suurimman" ovat Mikon tietämän mukaan saaneet veli-Volmari ja Bergetta - 6 kg:n painoisen lohen. Ks. Bergetta Itäkiven kertomus.

Mikon käsityksen mukaan Pulmankijärven titti on oma lohivotunsa, joka syntyy täällä ja palaa tänne kutemaan. Se ei kasvakaan lohijalkaa suuremmaksi. Lohijalkojen määrä on vähentynyt viime vuosina huomattavasti - aiemmin ei ollut kovin harvinaista saada verkkoon 2-3 kg:n kokoinen lohijalka. Viimeisen kahden vuoden aikana ei lohijalkoja ole saanut juuri kukaan.

Alueen jokia lohen kutujokina Mikko pitää suhteellisen hyväkuntoisina ja niistä Ylä-Pulmankijokea parhaimpana ja tuottoisimpana. Lohen uhkatekijöistä puhuttaessa nousee päällimmäisenä keskusteluun huhut Alapulmankijoen salapyynnistä. Valvonta sillä alueella on näiden huhujen mukaan olematonta.

Lohi on kultaa

Lohen hinnan hipoessa "taivaita" tilanne tuntui Mikon mielestä vain hyvältä, koska kalastuksesta saatu "palkka" nousi. Mitään kielteistä: salakalastuksen tai riitojen lisääntymistä Mikko ei huomannut. Voi ollakin, että negatiiviset asiat näkyivät paremmin

pääkalastusalueella eli Tenon varrella. Pulmankijärviläiset kun elää hissuttelevat omissa oloissaan oli "niin tai näin" .

Vaikka Mikon kalamieshistoria Pulmankijärvellä ei ole kovin pitkä, niin kyseessä on kuitenkin monessa vedessä kasteltu kalastajaveteraani. Mikon kalastaminen ennen v. 1975 tapahtui Tenolla, mistä hän on saanutkin 2-3 kpl 25 kg:n painoista lohta - pienemmistä puhumattakaan. Viimeksi Mikko on käynyt Tenolla kolme vuotta sitten ja silloinkin tuli pari kalaa.

Lohi ja lohenpyynti on tehnyt Mikon tutuksi monelle etelän herralle ja Mikon vieraskirjassa onkin sellaisia nimiä, että meikäläisen tulisi se seisaaltaan lukea - Aho, Relander jne ...

Siika ja harjus

Huonona lohivuotena - ja hyvänäkin vaihtelun vuoksi- pyydetään pääasiassa siikaa ja harria Pulmankijärvestä. Mikon siikasaaliit vaihtelevat 50-60 kg:n paikkeilla vuosittain. Pyynti alkaa elokuun puolella välillä, jolloin yöt ovat jo hiukan pimeämmät ja näin kala liikkuu paremmin. Siikasaaliiden määrässä ja koossa ei ole sitten Inarinjärven siian istutuksen jälkeen ollut suuria vaihteluita. Istutussiika kasvoi n. 1- 1,5 kg painoiseksi. Nykyään verkkoon tuleva siika on Pulmankijärven omaa siikaa, jota Mikko kutsuu pikkusiiksi.

Rautu

Iso rautu asustelee järven syvänteissä. Mikko ei pyydä varsinaisesti rautua rautupaikoilla vaan Mikolle rautu tulee siika- ja lohiverkosta oheissaaliina, suurimpien ollessa n. 1 kg:n painoisia.

Järvessä on omaa rautukantaa ja istutettua harmaanieriää, jotka Mikko sanoo pystyvän erottamaan ulkonäön perusteella - vanha "oma kanta" on tummempaa. Elli Länsman on saanut Mikon kertoman mukaan 5 kg:n painoisen raudun järven syvänteestä. "Voi mahoton se oli iso ja lihava". Aikaa tästä lie jo 20 vuotta, elettiin elo-syyskuuta, mutta sitä mikä rautuverkko oli kooltaan ei Mikko muista. Rautu on hyvä paistin ja -suolakala.

Made

Madetta tulee lohi- ja siikaverkoista säännöllisesti, etenkin syksyllä mateen tullessa reeskaparvien perässä jokisuulle. Järven made on puhdas ja maukas ruokakala ympäri vuoden.

Taimen

Jokunen järvitaimenkin on eksynyt Mikon verkkoihin. Koska taimenta ei ole koskaan istutettu Pulmankijärveen niin taimenen Mikko uskoo tulleen Yläpulmankijokea alas.

Kampela

Mikon mukaan kampela lisääntyy Pulmankijärvässä, kutupaikkoina jokisuun hietikot "Ne kyllä näkyy tuossa jokisuussa kun ne kutuaikan hyppii ja pomppii siinä". Kampeloitten määrä vaihtelee vuosittain, määrää on helppo seurata koko kesän ajan. Kampela tarttuu niin tittiverkkoon kun siikaverkkoonkin. Joskus tittiverkoista tulee kyllästymiseen asti kampelaa.

Suurin kampela mikä Mikon pyydykseen on käynyt on ollut painoltaan n. 600 g, pienimmän ollessa n. 20 g painoinen. Suurimpia kampeloita Mikko käyttää keitettynä ruokakalaksi.

Talvella jään alta pyydetessä Mikko ei tiedä kampelaa saadun, myöskään heittouistimeen tai mato-onkeen tms. hän ei ole kuullut kampelan tarttuneen.

Ankerias

Mikko on nähnyt ja toimittanut tutkijoille Aili ja Aslak Länsmannin saaman n. 80 cm pitkän ankeriaan. Tapauksesta on aikaa noin 25 vuotta. Sen koommin moista kummitusta ei ole järvässä tavattu.

Talvikalastus

Nykyvuosina järvässä ei talvikalasteta, viimeisin talviverkostelija ollut lienee "kalarenki" Martti Komanoff. Mikollakin on ollut vain pari verkkoa joskus takavuosina jään alla. Siika on se kala, jota varten talviverkko laitettiin ja sitä tulikin sen verran, että "maksoi vaivan."

Verkot ja muut kalastusvälineet

Mikon "kalastajamuisti" alkaa nailonverkoista, joita saatiin tilata Nuorgamin kauppiaan kautta. Ongelmia ei ollut, vaan aina sai sellaisen verkon kun oli tarvis. Mikko osti aina valmisverkoja - ei hän paulottanut itse. Hän ei myöskään ole verkonpaikkaustaitoinen. Nailonverkko on ollut hyvä kalaverkko, eikä verkkomateriaaleilla ole juuri eroa pyytävyyden suhteen. Eniten merkitsee langan paksuus ja verkon silmäkoko, myöskään värillä ei ollut suurta merkitystä. Lohiverkko on ollut aina silmäkooltaan 45 mm ja se on juuri passeli tämän järven lohelle.

Kalan säilöminen

Ennen sähköän tulemistä myytävä kala tuli kuljettaa kauppaan välittömästi ja kotitarvekalat, niin lohet kun muukin kala suolattiin. Kuivattaminen ja muu säilöminen oli outoa. Sähköän tultua pakastaminen tuli ainoaksi kalan säilömisvaihtoehdoksi. Nuorgamin kylän saatua sähköt v. 1956 tuli jo helpotusta kalan säiliöntään - Mikkokin sai pakastearkkunsa sisaren luo.

Rajoitukset

Aluksi sai olla koukkuverkko aina vedessä - sitten saaliiden pienentyessä, mikä oli merkki kalakannan vähenemisestä, kiellettiin koukkuverkko kokonaan. Nyt koukkuverkkopyynti on sallittua koekalastajana Riista- ja Kalatalouden tutkimuslaitoksen antamalla valtakirjalla maanantai illasta klo 19 torstai-iltaan klo 19.

Suoralla verkolla pyynti kesti pari kesää Mikon muistin mukaan - eikä sillä tavalla pyydettyä lohta tullut juuri yhtään - jokunen "vahinkouinti" silloin tällöin. Aiemmin sai pitää jopa kahta koukkuverkkoa ja verkko-oikeus oli kaikilla Pulmankijärven taloilla. Nykyään verkkoa saa olla yhteensä 60 m - ennen 2 x 60 m. Siitä, että verkot sai olla aina vesillä, ei ollut paljon hyötyä kun verkot limoutuivat ja haisivat ja heittivät lopuksi pyytämästä. Verkot tulee kuitenkin nostaa välillä pois, pestä ja kuivata hyvin.

Verkkopaikkoja ei merkitty tilakirjoihin vaan kukin talo on kokemuksen myötä "löytänyt" oman paikkansa ja näin se on vuosien mittaan vakiintunut omaksi paikaksi. Rajoitukset Mikko kokee aiheellisena, lohikanta kun oli vähenemässä ja jo muutaman rajoitusvuoden jälkeen kalojen määrä lähti nousuun. Pulmankijärvellä lohenpyytäjien määrä on ollut aina pieni ja on edelleenkin, joten ongelmat, jotka johtivat kalakannan hiipumiseen, lienevät muualla kun järviympäristössä. Missä - sitä on Mikon mielestä mahdotonta varmuudella sanoa kalastajan näkökulmasta katsottuna. Edelleen keskusteluun nousee kuullut huhut salapyyntistä Ala-Pulmankijoella. Yläpulmankijoella enää nykyvuosina ei ole kuultu isommista salapyyntineistä.

Omalla kylällä - Pulmankijärvellä - ei ole ollut oikein verkkotaituria". Aili -sisar paulotteli ja paikkasi verkkoja ja järven pohjoispäässä Veikko Aikio lie asiantuntevin verkkomies mutta varsinainen virtuoosi puuttui. Olosuhteiden pakosta varmaan jokaisessa talossa joku on osannut paulottamisen ja paikkaamisen taidot.

2.7.2. Kulkeminen

Aiemmat kulkuvälineet taloissa oli kesällä vene ja talvella poro. Mikon postimiesuran alussa, postireissu tehtiin kaksi kertaa viikossa, myöhemmin moottoriaikakaudella jo kolme kertaa viikossa. Tuolloin postimies oli yleiskuljettaja ja asioidenhoitaja. Ihmisille piti käydä myöskin kauppaa-asioilla jne.

2.7.3. Pulmankijärvi kyläyhteisönä

Vappulan kentällä Kaldasjoen suulla on Mikon kuuleman mukaan ollut Pulmankijärven rantojen ensimmäinen asutus ja Niemelän tilakin on ollut jo kauan asuttuna.

Mikon tietämän mukaan ensimmäinen järven eteläpään savunpitäjä oli Kusti Vähäsarja, metsänvartija. Vähäsarja oli Nivalasta lähtöisin. Kammin paikka on yhä löydettävissä - paikan omistaa nyt Viljo Länsman. Oma talo Mikolle valmistui vuonna 1977, samana vuonna valmistui myös Taisto Länsmannin ja Kristiina-Magga Länsmannin porotilat samalle rantatörmälle ja näin kaamospimeään iltaan tuikkii jo monta valaistua ikkunaa.

Saame on Mikonkin äidinkieli ja sillä kommunikoidaan naapureiden ja sukulaisten kanssa. Yhteinen saamenkieli on myöskin yhteinen kieli Norjan puolelle, mistä Pulmankijärvi on "napannut" ainakin kolme emäntää.

Mikon mielestä on suuri vaara, että Pulmankijärvestä tulee "turistikylä". Ei näytä olevan kasvussa uutta sukupolvea, joka paikkailisi tittiverkkoja järven rantamilla ja ramuaisi hillasoilla.

Turistimökkejä on järven rantamilla yhteensä Mikon laskun mukaan 45 kpl. Tie on tuonut mökkiläiset järven rannalle, muutama rohkea on järven toisella puolella säiden armoilla. Rantojensuojelulaki on lähes kokonaan pysäyttänyt mökkien rakentamisen; Ihan rantaan kun ei enää saa rakentaa.

2.7.4. Petoeläinhavaintoja

Ahmaan ja sen tekemiin tihutöihin Mikko riekonpyytäjänä törmäili useinkin. Se kun tahtoi ehtiä kokemaan ansat ennen Mikkoa. Kettu ja naali kilpailivat ahman kanssa tästä ansojen kokijan tittelistä. Näköhavaintoja ahmasta Mikolla on paljon ja onpa saanut saaliikseenkin joskus yhden aikuisen ja kaksi poikasta. Naalin Mikko muistaa nähneensä viimeksi n. v. 1965. Mikko on tutkijoiden kanssa samaa mieltä naalin häviämisestä; kettu valloittaa elin- ja pesimäalueita naalilta. Kotkan näkee vielä lähes vuosittain ja todennäköisesti se pesiikin Yläpulmankijoen latvoilla. Karhuun ei Mikko ole törmännyt eikä ole kuullut poromiestenkaan tavanneen - mutta uskoo kyllä, että lähiseudulla on karhujakin. Syksyllä 1994 valtavia lammastuhoja Polmangissa tehnyt karhu kuulemma on jäänyt pesimään lähelle Polmankia ja sitä poikaa ei rajalle tehty poroaita paljon pidättele jos se aikoo tehdä passittoman maihinnousun EU:n puolelle.

2.7.5. Juttu

Parhaana kalajuttunaan Mikko pitää seuraavaa: Elettiin sodanjälkeistä vuotta ja Alakönkään alle oli nuottaamislupa. Oltiin nuottaamaassa ja ensimmäisenä nuottauspäivänä saatiin 150 lohta. Kalaa oli monta venelastia; oli 26 kiloista, 22 kiloista, 18 kiloista... Mukana oli 6 venekuntaa, ja kalaa riitti kaikille.

2.8. Seppo Puustinen

Yläpulmankijoen varressa lähellä järven eteläpäättä on Rinkioja-niminen pikku tila, jota asuvat Seppo ja Liisa Puustinen. Heille se on asuinpaikka. Elanto hankitaan kokonaisuudessaan kodin ulkopuolelta. Kalastusoikeudet kun heillä rajoittuvat onkimisoikeuteen ja pariin siikaverkon pito-oikeuteen Pulmankijärvestä. Kalaa saadaan "suun makeaksi". Marjastaminen on heille tärkeää jo luonnossa liikkumisen vuoksi. Liisa

ja Seppo ovat luonnossa liikkuvia ja sitä rakastavia ihmisiä. Luulenpa, että he ovat täällä löytäneet jonkin sellaisen ulottuvuuden elämälle, jota meistä moni hakee.

Paikan on asuttanut alunperin Sepon äidin veli Reino Puustinen 1950 luvun alussa. Reino oli Viipurista kotoisin oleva perheetön mies. Ensimmäinen hän tuli Lemmenjoelle kullankaivajaksi, sieltä kulku suuntautui Tenon varrelle, mistä Metsähallitus kuitenkin häiti hänet pois ja osoitti uudeksi asuinpaikaksi nykyisen kentän. Reino Puustinen eli metsästyksellä ja kalastuksella, taitavana käsitöiden tekijänä hän lienee saanut muutaman lisämarkan töistään. Pulmankijärven ympäristössä jokien latvoilla on monta kammia ja kammin sijaa, jotka ovat Reino Puustisen käden töitä. Hän rakensi kala- ja metsämajoikseen tietämän mukaan ainakin seitsemän kammia, mm. Skiihpajoelle vuonna 1957. Kammit olivat kaikille kulkijoille avoinna ja silloin avointa kammia arvostettiin erämaassa varmasti niin paljon, että tihutöitä ei tehty.

Reino kalasti sekä Pulmankijärvestä että tunturijärvissä. Kalat menivät myyntiin ja Seppo tietää ainakin puutynnyreihin suolattua pikkusiikaa myydyn Norjaan. Verkot, joita löytyy vieläkin Sepon varastosta, olivat puuvillaa, silmäkooltaan 20 - 45 mm.

Reino, taitavana käsistään, teki itse myös uistimet. Hän teki puusta taidokkaita kortiste-esineitä, hirvensarviä alusia, käyttö-esineitä. Esineitä on muutama tallella Sepollakin ja lähes jokaisesta Pulmankijärven talosta löytyy jotakin Reinon tekemää. On paikka, jossa varmasti säilyy Reinon käden jälki. Hän on nimittäin tehnyt Utsjoen kirkon kolehtihaavin.

Pulmankijärvelle tullessaan Reino rakensi ensimmäisenä saunan, joka olikin kylän ainoa sauna. Kyläläiset kävivät Reinon luona saunassa. Reino tiedettiin kaikissa asioissa täsmälliseksi mieheksi ja mm. saunaantuloajat ovat olleet jämpit. Naapurit, Länsmannit, olivat kerran myöhästyneet sauna-ajastaan ja voi mahdoton kuinka Reino oli heille suuttunut. Seppo ja Liisa ovat entisöineet Reinon tekemän turvesaunan kesällä 1995. Reino kuoli nuorena, 50 -vuoden ikäisenä. Hän oli saanut Viipurin kivihiomolta kivipölykauhkon, joka vei miehen. Reinon kuoltua vuonna 1971, hänen perijänsä Sepon äiti, luovutti perimänsä vuokrasopimuksen Niilo Aikiolle, joka tarvitsi alueen lammaslaitumeksi. Aikio sai sittemmin oikeuden alueen ostoon Metsähallitukselta. Seppo on myöhemmin ostanut Aikiolta 8500 m² määräalan enonsa maista itselleen.

Seppo käytti vuodesta 1983 alkaen paikkaa, jossa silloin oli asuinkammi, sauna ja varasto, lomapaikkanaan. Vuonna 1985 hän rakensi paikalle hirsisen mökin ja muutti siihen Liisan kanssa vuonna 1992. Tarina kertoo, että Reinon kuoleman jälkeen olivat useat ihmiset käyneet Puustisen paikalla etsimässä "aartetta". Oltiin näet varmoja, että hän Lemmenjoen reissullaan on huuhtonut melkoisen kulta-aarten ja muutoinkin yksin elävä mies - mihin hänellä nyt rahaa kului - jossakin sen täytyy olla ja mikä ettei olisi, etsijät vain ovat tainneet väsyä...

Sepon ja Liisan suunnitelmana on asua nyt pysyvästi Pulmankijärvellä, mutta heidän eivätkin näe kovin valoisana järvenrantojen lisäasutuksen syntymistä. Nyt vielä valmisteilla oleva kaava-ehdotus rajoittaa rakentamisen "linnun pönttöön."

Tällä hetkellä Seppo ja Liisa ovatkin eteläpään vanhusten tuki ja turva, heiltä he saavat apua työn tekemiseen, auton kuljettamiseen, tukan leikkaamiseen ja jo puhelinsoitto heille rauhoittaa yksinelävän vanhuksen mielen rymisevänä, pimeänä iltana.

2.9. Jouni Länsman

Vappulan nykyinen isäntä Niiles-Antin Jouni, asuu vakituistesti Nuorgamin kylän Rajalassa. Niiles-Antti on yksi Sarjan tilan pojista. Jounin äiti Ella Tolonen oli Pulmangista. Ellan isä oli suomalainen, kuten sukunimestä voi päätellä. Kuusilapsisesta perheestä pari ehti syntyä vielä Sarjassa asuttaessa. Vappulassa on syntynyt Jounin muistin mukaan 1938 syntynyt Antti -veli. Ja sen Jouni muistaa, että evakkoon lähdettiin Vappulasta.

Vappulan tila lienee yksi Pulmankijärven vanhimmissa asuinkentistä. Tilaa on asuttanut ensimmäisten asiakirjojen mukaan Valpuri Aikio, joka on ollut Juhani Aikion isän sisar. Valpurilla oli renkinä Henrik Lohvanainen, Lohva, jonka kanssa Valpuri lienee avioitunut. Näin on joskus kertonut Jounin äiti miniälleen Ingalle. Tila oli kruunun uudistila ja "syynissä" eli tarkastuksessa 4.9.1889 oli Valpuri Aikio pyytännyt tilan erotettavaksi itselleen Vappula -nimisenä. Syynissä todettiin talon ja tilan olevan hyvässä kunnossa eikä estettä erottamiselle ollut. Tilaisuudessa tehtiin jonkinmoista kustannusarvioita välttämättömille uudisrakennuksille ja mm. talon laajentamiselle. Samalla annettiin ko. investoinneista johtuen 15 verovapaata vuotta, siten, että viisi viimeistä vuotta maksetaan puolta veroa. Syynissä oli mukana nuorgamilaisista Fredrik Holmberg. Kaikkiaan syynin pitänyt joukko oli kolmen miehen suuruinen. Nämä tiedot löytyvät Jounilla olevista tilan perustamisasiakirjoista.

Lohvan rakentamia on Vappulassa jäljellä olevat kiviinavetan jäännökset. Lohvan navetan rakentaminen herätti silloin paljon huomiota ja puhuttiinkin, että hänellä kädetkin venyivät tosi pitkiksi kivien painosta. Navetan tarkka rakentamisvuosi ei ole tiedossa, mutta tuolloin lienee eletty 1900 -luvun alkua.

Aili Länsmanin kertoman mukaan Vappulassa asui jossakin vaiheessa myös Kusti Vähäsarja. On todennäköistä, että Vähäsarja asui Vappulassa juuri Lohvan asumisen jälkeen. Ailin kertoman mukaan Vähäsarja muutti Nivalaan uuden "postipaketina" tulleen vaimonsa kanssa. Sen jälkeen tilalle muutti Aslak Holmberg perheineen. Jounilla on sellainen muistikuva, että heidän perheensä asui tilalla yhtäaikaan Holmbergin perheen kanssa. Jounin isä on hakenut kruunun uudistilan perintötilaksi nautintoineen vasta vuonna 1965. Säädös, jolla kruununtiloja myönnettiin perintötiloiksi on annettu vuonna 1929.

2.9.1. Kalastus

Lohi

Länsmaneilla oli karjaa omiksi tarpeiksi; lehmänanti piti olla omasta takaa. Tilan pääelinkeino oli porotalous. Marjastaminen ja kalastus tukivat sitä osaltaan. Kalaa käytettiin todennäköisesti "rahana" siten, että vaihtamalla saatiin taloon jauhoja, kahvia, suolaa jne. Vappulan vanhan tuvan seinällä lukee, että "Vesterinen osti lohta". Koska osti ja oliko isompi ostaja vai satunainen kulkija, sitä ei lause paljasta. Kalaa suolattiin sellaisiin tynnyreihin, joihin mahtui hillaa 120 kg. Kalat olivat todella tönkkösuolattuja. Niitä tuli liottaa kotvan aikaa, ennenkuin niistä pystyi valmistamaan ruokaa taikka syömään leivän päällä. Kalaa ei kuivattu.

Länsmanin lohen pyyntipaikka oli Kalddasjokisuu. Jokisuulla oli monttu, johon kaloilla oli tapana kokoontua. Montun alavirranpuoleiselle reunalle vedettiin n. 7 syltä pitkä verkko poikki joen. Verkko vietiin tavallisemmin kahlaten yli joen. Verkon ollessa viritettynä, mentiin montun yläpuolelle ja nakeltiin kiviä veteen: kalat säikkyivät ja uivat verkkoon. Jouni muistaa saadun jopa 80 lohta kerralla ko. pyyntitavalla. Verkko otettiin pois pyynnin jälkeen. Mikäli tarvetta oli käytiin montulla toisenkin kerran. Tämä pyyntitapa oli käytössä n. 1940 -luvulla. Tenojoen kalastustoimikunnan mietinnössä vuodelta 1985 on luettelo tilojen kalastuspaikoista ja Vappulalle (perust. 4.9.1895) on määrätty mm. Pulmankijoki, 1/3 lohenpyynnistä yhdessä Niemelän ja Jääräjoen kanssa ja Pulmankijärven ranta Skaidijoen suusta talon sivu Lapioniemeen sekä Kalddasjoki.

Seisovaa lohiverkkoa ei tuolloin pidetty pyynnissä. Syynä lienee, että tarvekala saatiin "kertakaapasulla" ja, että verkot olivat seisovina verkkoina huonopyyntisiä hampuverkkoja. Nailon verkkomateriaalina on Jounin mielestä kaikkein paras Pulmankijärven. Se on helppo puhdistaa ja pyytää hyvin. Monofiili ei ollut niin hyvä materiaali Pulmankijärven. Kalddasjokisuun lisäksi Länsmaneilta käytiin Kalddasjoellakin kalanpyynnissä. Lohta yritettiin lompoloista verkoilla, menestyksen ollessa vaihteleva. Suurin Länsmanien saama lohi on ollut 6 kg painoinen ja se saatiin Kalddasniemen kärjestä. Onkimalla joesta sai harria tosi paljon. Jounin mukaan lohi on aina ottanut onkeen huonosti juuri Kalddasjoen lompoloilla. Jouni muistaa Aslak Holmbergin pyytäneen lohta niinkin korkealla Kalddasjoella kuin Luovosvarrijoen suulla.

Lohi nousee Pulmankijärven heti jäiden lähdettyä, ensin tulevat isot kalat ja sitten pienet. Aiemmin oli isompia lohia nk. lohijalkoja enemmän suhteessa kokonaissaaliiseen.

Nykyistä lohiverkon silmäkoko, 45 mm, pitää Jouni sopivana Pulmankijärven. Hänen mielestään Pulmankijärven riittäisi pienempi rauhoitusaika. Järvi on niin iso ja pyytäjiä on niin vähän, että lohelle jää kyllä mahdollisuuksia ja uimavettä mennä kutupaikoilleen.

Syyt kalasaaliiden pienemiseen ovat ihan muualla kuin Pulmankijärven muutamassa lohiverkossa. Lohisaaliiden vähenemiseen suurimpana syynä Länsman näkee poikaskadon. Poikaskatoon lie moniakkin syytä. Kalddasjoki on ollut "tukossa" jonkin aikaa siltatyön aiheuttamien pengerrysten ja jokiuoman muuttamisten takia. Lohien kutujoet ovat turistien taholta salapyynnin kohteena ja turistit tappavatkin lohenpoikasia harreina. Tutkimustarkoituksessa pidetyt smolttirysät herättävät myös hyvin ristiriitaisia tunteita paikallisten asukkaiden mielissä. Näytteiden oton pelätään vahingoittavan smoltteja.

Muuta kalaa

Rautu oli kala, jota Länsmannin perheessä ei käytetty ravinnoksi vaikka sitä pyydettiin joskus pohjaverkolla Kalddasjokisuulta selälle päin olevasta syvänteestä. Saaliiksi saattoi tulla jopa 7-8 kilon painoisia rautuja. Jounin mielestä nk. alkuperäinen oma rautu on ruma, vatsaltaan kirjava, punalihainen ja istukas taas on isopäinen. Nykyäänkään Jounin perhe ei käytä rautua ravinnokseen.

Made kuuluu myös niihin kaloihin, joita Jounin perhe ei ole koskaan käyttänyt ravinnoksi, vaikka sitä joskus oheissaaliina on saanutkin.

Kampela on ollut verkkojen sotkija ja kiusanhenki. Sen määrä kylläkin Jounin mielestä on vuosien mittaan aina vain vähentynyt. Aiemmin sitä oli verkoissa haitalle asti, nykyään silloin tällöin jokunen ui lohiverkkoon. Kampelan koko vaihtelee miehen kämmenen kokoisesta tulitikun mittaiseen. Jouni pitää kampelaa Pulmankijärven omana kalalajina.

Reeskan pyyntiin osallistuttiin Vappulasta kuten järven muistakin taloista. Reeskaa nuotattiin porukalla ja sitä riitti kaikille. Jounikin muistaa reeskan pyynnin olleen aikamoista "Showta", johon liittyi joka syksy jokin mieleen painuva tapahtuma. Kerrankin nuorgamilainen Andreas Pohjanrinne oli ehtinyt ensin reeskaverkoille ja kokenut myös Nils-Hjalmar Holmgergin verkot. Silloin oli sovittu, että se joka menee ensin järvelle koee kaikkien verkot, etteivät kalat pilaannu. Pohjanrinne oli kokenut Holmbergin verkot ja omat verkot ja saalis oli tavan mukaan runsas. Pohjanrinne oli jo perkannut kalat ja suolannutkin ne puuastioihin Holmbergin tullessa paikalle. Olipa Pohjanrinne kehaissutkin: "Näin on kalaa ja omat verkot on vielä kokematta." Holmberg huomasi tilaisuutensa tulleen ja sitä mukaa kun Pohjanrinne sai astian täyteen vaihtoi Holmberg täysiin kala-astioihin omien kala-astioiden kannet, joissa oli nimikirjaimet NH. Pohjanrinteen A.P. -nimikirjaimilla varustetut kannet pantiin vedellä täytettyihin kala-astioihin. Sitä tarina ei kerro missä vaiheessa Pohjanrinne huomasi hänelle tehdyn kepposen ja mitä siitä seurasi.

Rääpystä ei Jouni muista koskaan pyydetyn kotitilallaan.

2.9.2. Petoja

Lapsuudestaan Jouni ei muista montakaan talvipäivää, etteikö Pulmankijärven jäällä olisi jolkutellut susi. Susi tekikin aika isoja tuhoja porotokissa. Susi hävisi moottorikelkkojen tulon myötä. Karhua Jouni ei ole koskaan nähnyt. Ahma on ollut pitkään aika lailla poissa mutta joitain vuosia sitten ahmakanta alkoi lisääntyä ja samalla se rupesi verottamaan porokarjaa. Joka vuosi löytyy enemmän ja enemmän ahman tappamia poroja. Poromiehet epäilevät ahmaa istutetun näille seuduille. "Mihin luulet, että eläinpuistoista viedään ylimääräiset, siellä syntyneet eläimet, ei ne ainakaan tapa niitä" -tämä on usein kuultu epäily.

Kotka on myöskin lisääntynyt näillä seuduilla viime vuosina. Naalia näkee hyvin harvoin. Kalddoaivissa tiedettiin naalin pesivän muutama vuosi sitten, mutta se kuulemma hävisi kun tutkijat toivat sinne haaskoja, jotka houkuttelivat kettuja paikalle. Kettu valtasi senkin naalin pesän ja elintilan.

Länsmanit, muiden tavoin, suhtautuvat Pulmankijärven tulevasuuteen pessimistisesti. Pysyvä asutus taitaa hävitä nykyisen sukupolven jälkeen.

2.10. Laila Aikio

Niemelän tilan emäntä Laila Aikio (s. 1933) kertoo minkälaista elämä Pulmankijärvellä on ollut ja on, katsottuna keittiön ikkunasta kalakeittokattilan yli.

Laila tuli Niemelän tilalle miniäksi vuonna 1960. Mies kävi hakemassa nuorikkonsa Hormasta Norjan puolelta, veneellä. Nuorikolla oli mukana "myötäjäisenä" vain hiukan omia henkilökohtaisia vaatteita ja pieniä esineitä. Laila on aina pitänyt musiikista ja hänellä oli oma kasettisoitin, sellainen, jossa oli isot nauhakelat, mutta sitä ei hyväntuottanut ottaa uuteen kotiin mukaan kun siellä ei ollut sähköä.

Talossa asui Juhani Aikio ja vaimonsa Elli-Maarit, heidän ottopojalleen Niilolle Laila tuli vaimoksi. Vanha emäntä oli ulkona monta tuntia eikä meinannut tulla sisällekään kun taloon oli tullut nuori emäntä. Siitä sitten asetuttiin taloksi ja arkielämä alkoi. "Kyyneleet kyllä tuli kun lähdin kotoa", mutta elämän asetuttua uomilleen ei Laila ole tuntenut ikävää koti-Norjaan. Sopeutumista auttoi paljon se, että Niilon ottoäiti Elli-Maarit oli Lailan isän sisar, täti. Tämä sukulaisuus lienee pitänyt poissa monta riitaa eletessä yhteistaloutta. Työnjako nuoren ja vanhan emännän välillä oli selvä; Laila teki sen mitä Elli-Maartit käski. Lailalla oli tietenkin omiakin tapoja tehdä työtä, valmistaa ruokaa, leipoa jne. Ne omat tavat Elli-Maarit antoi olla ja hyväksyi. Paljon Elli-Maarit opettikin, hän itse kun oli sellainen, että ei voinut olla jouten eikä näin ollen voinut edes katsoa, jonkun istuvan tekemättä mitään. Miniäkin sai sukankutimen käteensä istahtaessaan ja aina oli tuotava ulkoa puita tai vettä kun oli kulkemassa. Elli-Maarit itse oli erittäin taitava lapin käsitöiden tekijä. Hän valmisti niin kankaiset kuin poronahkaiset asusteet. Poronahkakäsistöihin ei Laila tuntenut erityistä mieltymystä. Niinpä hän alkoikin pyytää riekkoja ansoilla ja pystyi tämän työn varjolla olemaan osallistumatta nutukkaiden tekoon. Aikion talossa on yhä käyttökelpoisena ompelukone, jolla Elli-Maarit ompeli. Vaikka nuori emäntä vastasi pääosin keittiötöistä ja karjanhoidosta, osallistui Elli-Maaritkin kaikkiin talon töihin. Talossa oli 3 lehmää ja yleensä n. 3 nuorta lehmää tai sonnia sekä muutama lammas. Karjalle riitti talveksi oman tilan tuottama heinä määrä. Kotipeltojen lisäksi heinää karjalle tehtiin myöskin soilta. Tästä jänkäheinästä tehtiin haudetta lehmille. Hauteeseen laitettiin jänkäheinää, mahdollisesti jäkälää ja kaloja (reeskaa, räpystä, perkkuujuutteita). Seosta keitettiin ja se annettiin lehmien kuppiin siten, että laitettiin kerroksittain heinäseosta ja ruisjauhoja. Lehmät pitivät tästä rehusta. Elli-Maaritilla on tapana sanoa, että "Lehmille pitää laittaa aina jotakin hyvää siksi kun ne ovat tulossa illalla kotiin." Lähes aina tämä herkku oli keitettyjä kaloja tai kalojen suolia. Lailalle karjanhoitotyöt olivat tuttuja, olihan heillä kotonakin ollut lehmiä. Talon miesväki ei osallistunut karjanhoitoon eikä kotitaloustöihin. Hevosen hoito oli kylläkin työ, jota naisväelle ei luotettu.

Hevonen oli talossa ainoa eläin, jolle ostettiin rehusäkki ja tästä säkin sisällön hupenemisesta tulikin usein sanaharkkaa Elli-Maartin ja Juhani välille; Juhani tapasi syytellä vaimoaan siitä, että taas säkistä on pohja näkyvissä...saati sitten vain ei vaimo ollut antanut rehua lehmilleen. Talosta on lopetettu lehmien pito v. 1974. Sen jälkeen lisättiin lampaiden määrää. Lampaiden pito on lopetettu vasta vuonna 1993, jolloin Laila siirtyi maataloustöistä eläkkeelle. Lailan lampaat olivatkin koko Nuorgamin seudun viimeiset kotieläimet. Nuorgamin ympäristössä Suomen puolella ei ole kenelläkään karjaa.

Kaivoa ei talossa ollut, vaan vesi kannettiin rannasta, n. 70 m päästä, lähteestä. Lähde oli sulana myös talvisin. Siitä kannettiin vesi sekä sisälle että navettaan. Saunaa ei lämmitetty talvisin ollenkaan, kesäisin sauna lämmitettiin 1-2 kertaa kuukaudessa. Kerran tai kaksi kertaa talvessa käytiin hevosella saunareissulla Pulmankijärven eteläpäässä Reino Puustisen kammisaunassa.

Pyykin pesua yritettiin välttää talvella. Mikäli oli pakko pyykätä, niin pesu suoritettiin sisällä. Vesi lämmitettiin kattilassa hellalla. Samoin piti tehdä kun haluttiin muuten peseytyä tai käydä "kylvyssä" ennen kylälle lähtöä. Voi vain kuvitella naisväen vedenkantourakkaa - kanno sisälle ja kanno ulos.

Aikion talon naiset osallistuivat jonkin verran kalan pyyntiin. Olivat miehilleen airollisina (=soutaja) ja heittivät siikaverkkoja keskenään ja yksinkin suotuisalla säällä. Lohiverkon pyyntiin asettaminen ja pois ottaminen on aina ollut miesten töitä, se kun työnä vaatii taidon lisäksi voimaakin. Verkon kokeminen onnistui sitten naiseltakin. Elli-Maarit oli todella ahkera kalastaja, aina oli menossa verkonheittoon. Lailalla tietenkin oli muitakin töitä paljon ja joskus Laila sanoikin, ettei juuri nyt joutaisi kaveriksi. Tähän Elli-Maarit sanoi; "Lähde vain, vielä se tulee sekin aika, jolloin menisit mielelläsi mutta sinulla ei ole kaveria." Ennustus on siinä mielessä toteutunut, että Lailan lapset ovat jo omassa

työelämässään ja etenkin viikoilla Laila on paljon yksin. Verkkojen korjaaminen ja paulottaminen olivat aina miesten puhdetöitä. Ennen aggregaatin hankkimisvuotta 1975 kalat suolattiin puuastioihin ja pantiin kalapuuraan säilöön. Suolavedessä olevat kalat eivät jäätyneet talvellakaan kivikoviksi. Kaloja liotettiin vedessä ennen ruuaksi laittamista.

Perheeseen syhtyi kolme lasta; vuosina 1961, -63 ja -68, joten työmäärä vaimoväellä lisääntyi aina kun tuli uusi perheenjäsen. Talo on ollut alunperin kaksi kamarinen, v. 1959 laajennettiin yhdellä huoneella, eteisellä ja ruokakomerolla. Vinttikerros saatettiin myös tuolloin asuttavaan kuntoon. Vuonna 1974 taloon on tehty vielä nk. uusi osa. Vesi saatiin tulemaan sisälle n. vuonna 1965. Puhelin talossa on ollut jo vuonna 1960, jolloin Laila on tullut miniäksi. Laila pelkäsi puhelinta niin, ettei uskaltanut siihen vastata pitkiin aikoihin. Eniten jännitti se, että jos siellä soittaa suomalainen. Laila kun ei osannut sanaakaan suomen kieltä. Suomen kielen hän oppi kuuntelemalla talossa pysähtyviä ja yöpyviä turisteja ja sitten lisää, kun omat lapset oppivat sitä koulussa ja kotona tietenkin vähän leikkiessään puhuivat suomea. Suomen puhumisen kynnyks oli Lailalle aika korkea, vaikka hän ymmärsi suomea jonkin verran, meni kauan ennenkuin hän rohkeni puhua suomen kielellä. Nytkin Laila pyytää mielellään apua jos tarvitsee puhelimitse asioida esimerkiksi virastoihin.

Laila hoiti molemmat appivanhempansa kotona niin pitkään kuin se oli mahdollista. Juhani kuoli v. 1966 lyhyen sairaalassaolon jälkeen, Elli-Maarit eli useamman vuoden siten, että pieniä jaksoja kotona ja jaksoja vanhainkodilla - vuorotellen. Elli-Maarit, yhä huononevan muistinsa kanssa, oli aika vaikea hoidettava ja valvottava kotona. Elli-Maarit kuoli v. 1991 ja näin oli sukupolvi vaihtunut Niemelän tilalla.

Vaikka karjaa ei ole ja lapset ovat aikuisia, ei Laila istu peukaloita pyörittämässä. Hän on intohimoinen hiihtäjä, pyöräilijä ja luonnossaliikkuja. Kesäisin hän poimii kaikkia marjoja suuria määriä. Aamulla hän lähtee marjareissuun ja palaa iltayöstä seuranaan susikoira Ränne, joka vahtii Lailaa niikuin ainoansa vahditaan. Lailan peruna- ja juurikasmaa ovat ensiluokkaisia ja niin suuria, että vieraillekin riittää pukattavaksi kainaloon pussillinen perunoita.

Lailaa seuratessa huomaa hiljaisen ja kauniin yhteenkuuluvaisuuden lapin naisen ja lapin rajusti vaihtelevien olosuhteiden välillä. Siinä ei ole alistumista eikä kapinaa. On vain niiden asioiden hyväksymistä, joita ei voi muuttaa. Jotenkin hän on "oikean kokoinen" suhteessaan luontoon ja ympäröiviin asioihin ja olosuhteisiin.

2.11. Niilo Aikio

Niilo on Niemelän tilan entinen isäntä. Toimittaja ja kirjailija, joka kirjailijatyönsä vuoksi on tutustunut myöskin haastatteluin Pulmankijärven ja sen asukkaiden historiaan. Niilolla on myöskin oma kohtalonsa Pulmankijärvellä - koti.

Kasvatti-isä Juhani Aikio on kertonut Niilolle sukunsa kulkeutuneen Pulmankijärvelle seuraavasti: Aikioiden suku on tullut Inarin puolelta, esi-isä Aikio asettui asumaan Moresveijoen suulle ensimmäiseksi vuodekseen. Hänellä oli perhettä ja Yläpulkankijoki ruokki asukkaansa. Tuolloin elettiin 1700 -lukua, tarkempaa vuotta ei ole pystytty määrittelemään. Isäntä lähti vaeltamaan alas jokea ja tuli Pulmankijärven eteläpähän missä kohtasi Pulmangissa asuvan miehen ja kuuli tältä, että Pulmangissa on kauppa. Aikiolla oli kauppatavaranaan höyhensäkki jota hän kantoi selässään. Pulmangin mies oli aisomassa mäntytukkeja järven eteläpäässä. Puut mies oli kaatanut jokivarresta ja uittanut ne sitten järven eteläpähän ja oli nyt työssä lannsisaan.

Aikio kävi kauppareissunsa; vaihtoi höyhenet lähinnä ruutiin ja suolaan ja palasi Moresveijoen suulle. Kauppamatkalla hän oli katsonut uuden, ehkä mielestään paremman, asuinpaikan ja niin hän tuli perheineen Pulmankijärven eteläpäähän. Siihen tehtiin uusi kammi ja asetuttiin asumaan. Paikka on nykyisen Taisto Länsmanin talosta suoraan kohti Yläpulmankijokea. Esi-isä Aikio luultavimmin rakensi paikalle myöhemmin myöskin navettarakennuksen ja asettui paikalleen. Sittemmin paikalle rakensi Juhani Aikion isä hirsiasumuksen, jonka Niilokin muistaa.

Aikiot asuttivat Pulmankijärven rantamia laajemminkin. "Kaapin-Jouni" Aikio on asunut lapsuutensa Pulmankijärvellä, Pikku-Jääräjoen eteläpuolella olevassa niemessä. Elettiin 1800 -luvun loppupuolta. Kaapin Jounin perhe muutti sitten Lemmenjoelle.

2.11.1. Kalastus

Lohi

Omien muistikuvien ja ottoisän kertoman mukaan Niilo muistaa Yläpulmankijoen kalastuksen tapahtuneen 1940 -luvun puolivälissä seuraavasti: Juhani Aikion kalakaveri oli Kitti Uula, myöskin Juhaniin ottopoika, joka asui Juhaniin sisarten Annin ja Ellin kanssa samaa taloutta. Miehet ottivat mukaansa 40 -45 mm silmäkokoisia nuottaverkkoja ja lähtivät soutaen järven eteläpäähän ja siitä sauvoen Yläpulmankijokea ylös. Parin vuorokauden reissulta palatessa miehillä oli venelasti pientä lohta, tittiä. Niilo pienenä poikana juosta repsutteli miehiä vastaan rannalle saaliin laskuun; tittiä oli paljon, muutamia lohijalkoja ja kerran yli kuuden kilon painoinen lohi, se on jäänyt Niilon muistiin suurimpana joesta saatuna lohena. Juhani on kertonut suurimmakseen yli 8 kg:n painoisen lohena ja sitä voitaneekin pitää kaikkien aikojen suurimpana Yläpulmankijokilaisena lohena.

Nuottausaika oli elokuun alkupuolta, kuitenkin ennen heinänteon alkamista. Nuottaamassa käytiinkin kerran kesässä - erittäin harvoin kahta kertaa. Nuottauspaikkoja Niilo muistaa joitain; Askasjokisuulta alaspäin oli suvanto, joka antoi joskus hyvän saaliin. Moresveijoen suun ja Kotalompolon välillä on kolme lompoloa, keskimäinen, pyöreä lompolo oli paras. Alimmainenkin Kotalompolo oli toisinaan hyvä.

Kota, joka sijaitsee Kotalompolon rannalla, on Aikion suvun kalatukikohta. Sen on rakentanut 1700 -luvulla Inarista tullut esi-isä. Kotaa on korjattu sukupolvittain ja joella kalastettaessa kota on antanut suojan Aikion miehille.

Kammi oli hyvässä kunnossa silloin kun Niilo 11-vanhana oli ensimmäisen kerran nuottareissulla mukana. Sillä reissulla tapahtui pikkupojan mieleen jäänyt kilpasauvonta: Aikion venessä oli Juhani, Anni, Elli-Maarit ja Niilo. Tullessaan Lohijoen suulle siellä oli nuottaamassa Länsmannin Aslak-Juksa ja Piera. Miesten aikomus - kuten Aikioidenkin - oli sauvoa parhaalle paikalle, sinne keskimmaiselle lompololle. Siitä kehittyi sanattomasta sopimuksesta kilpailu; Aikion venettä veti köysin Niilo ja Elli-Maarit, Juhani ja Anni sauvoivat. Aslak-Juksa ja Piera olivat raavaita, voimakkaita miehiä ja antoivat hyvän vastuksen mutta jäivät toiseksi. 11-vuotias poika ei olisi voinut mistään olla ylpeämpi kuin tuosta voitosta tuolloin. Silloin kunnioitettiin toisia kalastajia ja nuottaaminen tapahtui sovussa - eri lompoloissa. Niilo muistaa yhdellä nuottauksella tulleen n. 50 kalaa, joista suurin osa n. kilosia tittejä ja jonkin verran 2-3 kiloisia lohijalkoja. Kokonaissaalis koko reissulta oli n. 200 kalaa.

Lohijokisuukin oli aika hyvä nuottauspaikka. ja siitä alaspäin tultaessa tai ylös sauvoissa saattoi yllättää kalaparven kuopasta kesken nousua levähtämästä. Kalat olivat arkoja ja liikkuvaisia ja joen pohjakin oli siitä kohtaa kivikkoinen, joten nuottaus epäonnistui siinä usein mutta onnistuessaan antoi hyvänkin saaliin. Morisveijjoensuun alapuolisissa lompoloissa olevat lohet olivat jo pysähtyneet kutua varten ja siitä nuottaaminen oli helpompaa. Lohijokisuun ja Morisveijjokisuun koskissa saattoi joskus yllättää jostakin kuopasta kalaparven, hyvällä tuurilla saattoi sitten saada muutaman, ehkä 10 tai 20 - ei paljon mutta jotakin kuitenkin.

Siinä oli pieneen veneeseen ihmisten ja nuotan lisäksi lastia nokko paluumatkalle ja saaliina se oli riittävä. Siinä oli syömäkalaa niittoajaksi ja siitä suolattiin talven lohitarvis. Tämä n. 200 kalan saalis jaettiin kadelle ruokakunnalle. Tädit, Anni ja Elli sekä Kitty Uula asuivat omaa ruokakuntaansa. Jako oli puolet ja puolet, ainakin silloin kun molempien ruokakuntien mies oli nuottaamaassa. Tämän "naisporukka" -nuottauksen saaliin jakosudetta ei Niilo tarkalleen muista.

Suolaaminen oli ainoa lohien säilömistapa. Kala-astiat säilytettiin turvekattoisissa kalapuurissa. "Kyllähän se kala jo sitten haisikin mutta mehän tykkäsimme semmosestakin". Jo Niilon poikavuosina oli pienellekin lohelle ostaja. Allikkaniemessä oli kauppias Aslakssen (Holte piikkanimeltään), joka osti pientäkin lohta ja häneltä lohella pystyi myöskin vaihtamaan mm. margariinia ja jauhoja.

Kalddasjoen suulta puhuttiin Vappulan isännän, Niiles-Antti Länsmannin, saaneen paljon lohta jopa myyntiin. Hänen pyyntitapanaan kerrotiin olevan joen sulkeminen poikkiverkolla pyynnin ajaksi. Yläpulmankijoen ei Niilo tiedä olleen tuolla tavoin koskaan suljetun. Joskus poikkipatojen pitäjiä on saattanut olla - onhan joidenkin tilojen perustamisasiakirjoissa tiloilla poikkipato-oikeuksia. Nk.-mertapatoa Niilo on nähnyt pidettävän Yläpulmankijoella. Länsmanin Pieralla oli sellainen ainakin Vulliskosken alapuolella. Niilolla ei ole omakohtaista kokemusta merta ym, patokalastamisesta Yläpulmankijoella.

Lohi nousee

Kautta aikojen on lohi noussut Pulmankijärvelle ennen juhannusta, viimeistään juhannukseksi se on tullut - nousu riippuu tietysti jäätilanteesta järvellä. Niilo muistaa, että joskus on saatu nousulohi jo ennenkuin järvestä on jäät lähteneet. Jääräjokisuu tietenkin sulaa aiemmin ja siihen sulaan vietiin heti verkot. Niilo muistaa lohennousun ajankohdassa olleen korkeintaan yhden tai kahden viikon vaihteluita.

Lohta pyydettiin ainakin Aikion talossa jo Niilon lapsuuden aikana nk. "koukkuverkolla". Se tietenkin pyysi paremmin kuin suoraverkko ja verkon pyyntiinasettamistapa oli talon oma salaisuus - ei sitä naapureille huudeltu. Silloin ei ollut kyse pelkästään kuuluisasta "kalamieskateudesta" vaan siihen aikaan se oli elämisen ehto. "Pesien" rakentaminen verkkoihin on aika vanha pyyntitapa Pulmankijärvellä, ottoäiti Elli-Maarit osasi jo niitä käyttää ja Niilo on käyttänyt nk. siikapesiä. Jääräjoella Uula Kitty ja vanhukset (Anni ja Elli) käyttivät jokisuulla korkean veden aikana pajupuskia hyväkseen ja niihin verkkoja asettamalla saivat ottavia pusseja ja pesiä.

Joelta järvelle

Lohta kalastettiin koko ajan myös järvestä. Mm. Jääräjoen suulla ja Niemelän talon kohdalla oli rannalla verkot. Verkot oli viritetty koukun muotoon ja tehty jopa vähän pesiäkin mutta kun verkot olivat karheita, eivät ne olleet pyytäviä. Saalis oli sellainen "että sillä kertaa söi". Talvikalaa ei näin verkostellen olisi saanut kasaan millään. Kun verkot paranivat 1960 -luvulla tehostui järvipyynti ja nuottaaminen joella jäi. Yläpulmankijoki rauhoitettiin, mutta sen jälkeenkin tutkijoiden kerrotaan nähneen nuottaporukan joella ... ei kuitenkaan ole kerrottu ketkä siellä nuottasivat." Rauhoitus on hyvä jos se säilyttää kalakannan. Mutta jos rauhoituksen lisäksi ei ole hyvää valvontaa rauhoituksella ei ole mitään merkitystä, ihmiset vain joutuvat eriarvoiseen asemaan. " Røyhkeät saa..." sanoo Niilo.

Onkiminen

Niilo, muiden ikäistensä poikien lailla, oli ongella aina kun suinkin ehti. Se oli mukava harrastus jo silloin, saati sitten nyt. Onkimissaalilla ei ollut juuri merkitystä perheen kokonaiskalasaaliiseen. Kalddasjoki oli mieluinen onkimispaikka.

Alapulmankijoki

Silloin kun joki oli kulkureitti "muualle maailmaan" joella ei harjoitettu ollenkaan verkkokalastusta. Siellä oli vähän onkijoita, jotka onkivat pääasiassa harria. Se oli tosi hyvä harrijoki.

1960-luvun alussa Niilo osti moottorin veneeseen ja tämän jälkeen kulku helpottui kun sauvominen ja soutaminen jäi pois. Joen niskan lähialueella saatettiin pitää joskus syksyllä siikaverkkoa. Aina maantien tuloon asti, ainakaan Norjan puolella ei lohta kalastettu verkolla, ei joesta eikä järvestä. Tenojoen 58 mm verkkokin päästää Kalddasjoelle ja Yläpulmankijoelle kutupuuhiin aikovan pikkulohen. Norjan puolen asukkaille Teno oli varmasti se "lohiaitta", joka antoi saalista niin paljon, ettei tarvinnut enää pikkujokiin lähteä. Oli kysymys myös kalastajien ylpeydestä. Se, joka oli Tenon kalastaja sen piti saada Tenosta kalaa niin paljon, ettei muualle tarvinnut lähteä. Sivujokien kalastajat olivat erikseen. Jako oli tarkka ja silloin myös kunnioitettiin toisten reviirejä.

Verkot

Nuottaverkon silmäkoko oli 40 - 45 mm ja korkeus oli 3,5 - 4 metriä. Korkeutta piti olla sen verran, että se ylsi lompolon pohjasta pintaan. Pituutta piti olla n. 50 - 60 metriä koska nuotan tuli tietenkin yltää rannasta rantaan. Yhä vieläkin talessa olevan nuottaverkon on Niilo kutonut poikasena. Sitä ennen olivat verkot Juhanin kutomia. Oli kerä narua ja siitä lähti nuotan kutominen. "Siinä sai istua viikkotolkulla, jopa kuukausitolkulla".

Aika pian sodan jälkeen alettiin tännekin jo saamaan tehdastekoisia verkkoja. 1950 -luvulla tuli ensimmäisenä Perlon verkot, jotka olivat hyviä ja pyytäviä ja niillä kalastettiin lohen lisäksi isoa siikaa. Verkkojen paulotustyö tehtiin ja tehdään yhäkin kotona käsityönä.

Tulevaisuus kyläyhteisönä

Nyt järven rannat on vallannut loma-asutus mutta annetaan Pulmankijärven vähän hengähtää - sillä on kaikki mahdollisuudet.

Muuta kalaa

Lisäkaiaksi taiven varalle ja muutoinkin syömäkalaksi Aikion talossa pyydettiin rautua tunturijärvistä. Rautua pyydettiin kesälläkin, mutta etenkin syyspuolella. Silloin oli tarkkaa mikä tai mitkä tunturijärvet olivat "pyhitetty" millekin talolle kalastukseen. Niemelän ja Jääräjoen tilan järvet olivat Pulmangin Skaidijärvet, etenkin alimmainen Skaidijärvi, joka on järvistä eteläisin. Jalven tilalla oli omat järvensä ja Nuorgamin vanhoilla tiloilla oli omat järvensä. Näitä järviä olivat mm. Hannujärvet, Mustajärvet jne. Järvet ovat merkittynä tilojen perustamisasiakirjoihin, mutta Niilo arvelee, että perustana merkinnälle on ollut aikojen saatossa käytännössä muodostunut kalastusalue. Käytäntö toimi niin kauan kun vanhat tilanomistajat elivät. Nykyään käytännöt murenevat mutta tilan perustamisasiakirjoihin merkityt oikeudet säilynevät. Tunturijärvien rautu oli kooltaan 0,5 - 1,5 kg ja se oli todella hyvä kala. Edellä mainitut järvet olivat todellisia "rautuaittoja"; saalis oli aina pääosin rautua, seassa jokunen taimen.

Pulmankijärven syyskalastukseen kuului lokakuun alussa tapahtuva reeskan kalastus, johon kokoontui Pulmankijärven asukkaiden lisäksi Nuorgamin isäntiä ja emäntiä. Pyynti tapahtui Yläpulmankijoen suulla verkoilla ja joessa nuotaten suuremmalla porukalla. Reeskaa tuli paljon; päivän pyynnin jälkeen oli 2-3 venettä kukkuroillaan kalaa. Vaikka kalaa oli kuinka paljon ja osuudet kalastajaa kohti olivat isoja - löytyi jokaisessa jaossa sellaisia, jotka sanoivat etteivät taaskaan saaneet tarpeeksi. Useimmiten osa saaliista syötettiin hauteessa lehmille. Hauteessa oli mukana jäkälää ja suoheinää.

Reeska ei täyttänyt siian kokovaatimuksia vaan oli pienempi kuin siika. Ja näin ollen ei kuulemma olisi virallisesti saanut koko reeskaa pyytää. Metsänvartija Kusti Vähäsarja oli myöskin kalastuksen valvoja Pulmankijärven alueella. Niilo muistaa mukavan tapauksen ollessaan toisellakymmennellä: Niilokin oli mukana reeskan nuottausreissulla Yläpulmankijoella ja metsänvartija tuli sanomaan, ettei täällä saa nuotata reeskaa ilman lupaa. Jos ei ole lupaa pitää mennä pois.

Ottoäiti Elli-Maarit heilautti helmojaan ja vilautti helmojensa alusia ja sanoi "Tuossa on lupa". Kusti hieroi silmiään ja edelleen hämmentyneenä sopersi, "mutta kun se .. se... lupa .. lupa". Elli -Maarit pyörähti, pyllisti ja sanoi "Tässä luvan toinen puoli, tämän pitäisi riittää kun siinä on leimakin." Luvan tarkastaja poistui paikalta eikä koskaan enää häirinyt nuottaporukoita; ei sellaisia porukoita, joissa Elli-Maarit oli mukana - hän kun oli ainoa, jolla oli lupa.

Siitä oli myös kinaa mikä reeska on. Jos se on siika sitä ei saa pyytää, mutta jos se on muikku sitä saa pyytää. Näyte kalasta piti lähettää jonnekin määritettäväksi ja isännät olivat kuulleet, että muikulla on alaleuka yläleukaa pitempi ja ryhtyivät reeskan leuan venytykseen, Näytteeksi lähetetyllä reeskalla oli alaleuka pidempi. Sen jälkeen oli tullutkin virallinen päätös siitä, että reeska on muikku ja sitä sai edelleen pyytää. Näin tarinoidaan.

Rautu, reeska ja räापys

Pulmankijärvessä on oma rautukantansa, joka elää syvällä. Se on väriltään tumma, hyvin lihava, lyhyt ja paksu. Koko on 3 - 5 kg. Aikion talossa pyydettiin jonkin verran rautua, rautupaikoilla syvänteistä, mutta syvältä pyydettiin yleensä räापyskää syksyllä. Räापyskä on sellainen kala, joka syö kesän ja lihoo suoleen - ei lihaan niinkään. Pohjaverkot laskettiin keskelle järveä syvänteeseen ja siinä sivussa saatiin jokunen rautukin. Räापyskän rasva - etenkin sodan aikana - käytettiin hyödyksi. Se kerättiin suolesta pois, käytettiin särpimenä ja taidettiin siitä tehdä saippuaakin. Kala sinäänsä käytettiin lehmille hauteessa.

Räापys on n. 300 g painava. Nykyään räापyskää ei pyydetä em. käyttötarkoitukseen vaikka saattaisi sen rasva olla terveellistä nytkin sydäntautikuolleisuuden luvatussa maassa. Pulmankijärven iso rautu on maultaan niin hyvä kala "ettei lohta häpiä yhtään". Se on lihaltaankin paljon punaisempaa kuin lohi. Pulmankijärveen on istutettu Inarin rautua l. nieriiää. Niilo muistaa istutusten tapahtuneen kutakuinkin näin: Kalat istutettiin juuri kuoriutuneina poikasina keväällä, jolloin vesi oli vielä kylmää ja ravintoa oli niukalti ja suurin osa poikasista taisi kuolla nälkään. Kesänvanhoina istutetut raudut selvisivät paremmin ja niitä ne lienevät, joita nyt saa joskus verkkoonsa. Niilo tietää rautua vaivaavan suolistolaisen, joka tuli kaloihin sen jälkeen kun kettutarha aloitti toimintansa Jääräjokivarressa. 1980-luvulla lokkiparvet, jotka tulivat meren rannalta olivat usean sadan yksilön kokoisia. Linnut ruokailivat tietenkin osittain kettutarhan jätteillä ja ulostivat järveen. Saattaa olla, että aluperäistä rautua ei taida juuri enää järvessä olla. Syynä voi olla, että reeskan pyynnin vähettyä ja räापyskän pyynnin loputtua kokonaan, ne valtasivat elintilaa ja ravintoa raudulta ja raudun kutupaikat joutuivat ryöstöpyynnin kohteeksi.

Kampela

Kampelakanta on suurinpiirtein pysynyt samana vuodesta toiseen, pienehköjä vaihteluita on toki ollut - ei suuria. Tenolla kampelaa saadaan jo aika ylhäältäkin - nk. kolmannesta Jalvestakin on saatu padosta kampelaa- joten se nousee koskiakin. Pulmankijärvellä olevan kampelan Niilo, muiden paikallisten lailla, uskoo lisääntyvän järvessä, mutta osa kaloista myös liikkuu. Tenon esimerkki osoittaa, että jos kampela nousee koskeakin jonkin matkaa, niin miksipä ei osa nousisi Pulmankijärveen jonne tullessa ei ole isoja virtapaikkoja ollenkaan.

Yläpulmankijoella kampelaa on tavattu ainakin Vulliskosken alapuolella tutkijoiden smolttirysästä. Kooltaan kampela on pääosin kämmenenkokoista, pienimmät ison lehden kokoisia, suurimmat 700 - 800 g painoisia. Pulmankijärvellä - miehet - sanovat kampelaa "Vitun peitteeksi". Nimi kertonee kuinka siihen ollaan ihastuttu. Aikiolla keitettiin tai paistettiin joskus kampelaa mutta vain silloin kun ei saatu "parempaa".

Talvikalastus

Pulmankijärvellä pidettiin hyvin vähän talviverkkoja koska kalat oli pyydetty jo sulien vesien aikana ja säilötty talveksi. Aikion taloon pyydettiin kalaa talvella tunturijärvistä silloin kun talo eli pääosin kalastuksesta ja metsästyksestä. Niilo kalasti ja metsästi Aslak Halosen kanssa Yläpulmankijoen itäpuolella. Kammi tukikohtanaan he kalastivat Ruossajärvet, Rautujärvet, ja myöskin Tsaraoivin alla olevat Tsaarajärvet. Kalat kuljetettiin

joko porolla tai vetäen suksikelkalla kotiin ja suurin osa myytiin kauppias Junttilalle Nuorgamiin.

Aikion tila on elänyt em. elinkeinoista, lisänään maatalous; lehmät ja lampaat. Poroja ei Niilon muistin aikana ole ollut. Juhanin isännyyden aikana on joitakin poroja ollut mm. omat ajokkaat mutta ne ovat hävinneet - liekö suden suuhun.

2.12. Jääräjoki

Jääräjoen pohjoispuolella on samanniminen tila, jota tällä hetkellä asustaa Veikko Aikio. Jääräjoen tilan vanhempi historia on yhtäläinen Niemelän tilan kanssa. Tila on aikanaan erotettu Niemelän tilasta Anni ja Elli Aikiolle, jotka olivat Niemelän isännän, Juhanin, naimattomia sisaria. Sisaret ottivat kasvattipojaksi Uula Kitti -nimisen pojan, joka peri tilan kasvattiäideiltään. Kuusikymmentäluvun alkupuolella Uula Kitti avioitui Kaaren Aikion kanssa. Kaarenilla oli mukanaan poika, Veikko, josta äidin avioliiton kautta tuli Jääräjoen perijä. Kyläläisten kertoman mukaan Uula Kitti on ollut ahkera ja osaava lapin mies, joku sanoo reeskakuninkaaksikin. Hänellä oli kalanpyyntitaito ja välineistöäkin mm. nuottia. Olavi Länsman kertoi kerran sattuneensa Uulan luo kylään kevättalven ollessa jo pitkällä. Uula oli tarjonnut vieralleen suolattua rautua ja se oli ollut niin hyvää kuin juuri pyydetty. Uulan aikana tilalle on iso osa elannosta tullut kalastuksen kautta. Uula oli myöskin Pulmankijärven postimies ennen Mikko Itäkiveä. Uulan kuoltua Jääräjoen rannat ovat eläneet kovin vaiherikkaita aikoja tulleiden ja menneiden emäntien ja ”menevän” isännän myötä.

Lähteet:

Nils-Hjalmar Holmberg	haastattelu
Uula Länsman.....	haastattelu
Aili Länsman.....	haastattelu
Taisto Länsman.....	haastattelu
Aslak-Antti Länsman.....	haastattelu
Kristen Magga Länsman.....	haastattelu
Bergitte Itäkivi.....	haastattelu
Uula Mikael Itäkivi.....	haastattelu
Seppo Puustinen.....	haastattelu
Jouni Länsman.....	haastattelu
Laila Aikio.....	haastattelu
Niilo Aikio.....	haastattelu

Liitteet:

Liite 1: Nuottapaikat Yläpulmankijoella

- 1) Vulliskosken alue, Moresveijoen suu, yleensäkin kaikki kosket. (Uula Länsman)
- 2) Vulliskoski; kahden kosken välinen alue (seisova verkko, Bergetta Itäkivi)
- 3) Putouksen alla olevan kosken alapuoli (Aili Länsman)
- 4) Kaikki syvänteet pitkin jokivartta (Aslak-Antti Länsman)
- 5) Askasjoen suulta alaspäin oleva suvanto, Moresveijoen suun ja Kotalempolon väliset 3 lompoloa, Lohijokisuulta alaspäin syvänteitä, Moresveijoen suun ja Lohijoen suun välillä syvänteitä.
- 6) Lohijoen suu (Nils Hjalmar Holmberg)

Lohen nousu- ja kutualueita/Yläpulmankijoki

- 1) Kutupaikat alkavat Vulliskoskesta ylöspäin ison putouksen alle. Lohijoella siinä missä kelkkareitti menee joen yli. Moresveijoella ja Askasjoella ei lohta. Kutukuukausi on syyskuu. (Aslak-Antti Länsman)
- 2) Lohi nousee Yläpulmankijokea Moresveijoen suulle asti, Lohijokeen jonkin verran, ei kuuitenkaan järvelle saakka sekä Taurajokeen. (Nils Hjalmar Holmberg)
- 3) Yläpulmankijokeen putoukselle saakka sekä Lohijoella siihen saakka missä kelkkareitti ylittää joen.

Nousualueita Kaldasjoella

- 1) Lohi nousee toiseen tai kolmanteen lompoloon (Nils Hjalmar Holmberg)
- 2) Luovosvarjoen suulle (Aslak Holmberg/Jouni Länsman)

Liite 2. Pulmankijärven asuintilat.

